

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011114763

Дата перевірки:
09.05.2022 17:45:37 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
09.05.2022 17:56:12 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: магістерська іоніка_антал остаточний варіант 1 PDF

Кількість сторінок: 54 Кількість слів: 16879 Кількість символів: 115142 Розмір файлу: 279.35 KB ID файлу: 1011013427

3.49% Схожість

Найбільша схожість: 0.71% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1007992379)

2.81% Джерела з Інтернету

132

Сторінка 56

1% Джерела з Бібліотеки

53

Сторінка 57

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

5

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ТИПИ ЖІНОЧИХ ХАРАКТЕРІВ У ВЕЛИКІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

ІОНИКА-АНТАЛ ВІКТОРІЯ СТЕПАНІВНА

Студентка II курсу

Освітня програма: спеціальності «035 «Філологія
(Українська мова і література)»
галузі знань 03 Гуманітарні науки

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 10 /27 жовтня 2021 року

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, «____» _____ 2022 року
Протокол № _____ /2022

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології**

Кваліфікаційна робота

ТИПИ ЖІНОЧИХ ХАРАКТЕРІВ У ВЕЛИКІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II курсу
ІЮНІКА-АНТАЛ ВІКТОРІЯ СТЕПАНІВНА

Освітня програма: 035 «Філологія (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Рецензент: Кузьма Оксана Юріївна
кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української літератури УжнУ

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ПИСЬМА	
ЗЛАМУ XIX-XX СТ.	8
1.1 Нова творча жінка	8
1.2 Жіночий рух	9
1.3 Жіноче письмо у світовій літературі	12
1.4 Жіноче письмо в українській літературі	14
РОЗДІЛ II ЖІНКА-ЕМАНСИПАТКА В РАННІХ ПОВІСТЯХ «ЛЮДИНА» Й «ЦАРІВНА» .	17
2.1 «Людина»	17
2.2 «Царівна».....	21
РОЗДІЛ III ЖІНКА-МИТЕЦЬ У ПОВІСТІ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»	26
РОЗДІЛ IV ТЕМА ЖІНОЧОГО БОЖЕВІЛЛЯ У ПОВІСТІ «В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ	
КОПАЛА...»	32
РОЗДІЛ V ЖІНКА-МАТИ У ВЕЛИКІЙ ПРОЗІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ	39
5.1 «Земля»	39
5.2 «В неділю рано зілля копала...»	42
5.3 «Через кладку»	44
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Велике значення і цінний внесок в українську літературу межі XIX-XX століть зробили жінки-письменниці. Своєю наполегливою працею вони відкрили для українського суспільства, і особливо для жіноцтва, нові можливості реалізації. Патріархальна система, яка була домінантною в ті часи, почала відходити на другий план. Настала нова ера для жінки, яка хотіла розвиватися в розумовому і духовному плані. Жінки, які були обмежені сімейними обов'язками та хатніми клопотами, хотіли більшого. Обставини, в яких вони жили, вплинули на розвиток свідомості жінки. І тому вони більше, ніж чоловіки, заглиблені в себе, у свій внутрішній світ. Для багатьох жінок, письменництво було єдиним шляхом, що допоміг їм бути почутими. Це був їхній єдиний «голос», їхня «зброя». «Слово, моя ти єдина зброя, ми не повинні загинуть обоє!» – влучно каже Леся Українка. Жінка-письменниця стає феноменом культури, а згодом набуває рівноправного статусу. Цей тернистий шлях пролягав через радикальні погляди чоловіків, які в свою чергу звинувачували жінок у плагіаті, в надмірному бажанні жити особистим життям, зайняти соціальне місце чоловіків, образно кажучи, стати чоловіками. Проте жінки зовсім не відмовляються бути жіночними.

Однією з найяскравіших і талановитіших серед українських письменниць того періоду справедливо можемо вважати Ольгу Кобилянську. Вона не має собі рівних у жанрі новели і повісті. Письменниця запропонувала новий жіночий погляд у літературі, який відрізнявся від поширених на той час. Її творчість справляє сильне враження, сила її таланту надихає людину заглибитися у тонкощі людської психіки, у її творах представлений глибокий аналіз і знання людської душі. Знайомлячись із творами Ольги Кобилянської, читач дістає естетичну насолоду. Ця чудова письменниця відмінно знала жіночий характер і завдяки цьому створила енциклопедію жіночої душі.

Уже змалку Ольга Кобилянська познайомилася з творами українських письменників. Серед перших були Т. Шевченко, Ю. Федькович, М. Устиянович. Пізніше Ольга Кобилянська прочитала твори Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Івана Франка, Михайла Павлика, Михайла Коцюбинського, Олени Пчілки, Лесі Українки. Завдяки батькові, який передплачував галицькі журнали та газети, де друкувалися твори російських письменників, вона ознайомилася з кращими зразками класичної російської літератури, в оригіналі прочитала деякі твори О. Пушкіна і М. Лермонтова, М. Некрасова і Ф. Тютчева, М. Гоголя і М. Щедрина, Л. Толстого і Ф. Достоевського. Особливий вплив на її мистецтво мали Л. Толстой, І. Тургенєв і Ф. Достоевський. Ольга Кобилянська дуже любила Шекспіра, Ібсена, Якобсена, Гете, Шиллера, Гейне, Гердера.

Ольга цікавилася і науковими теоріями. Пізнавальними для неї стали праці визнаних науковців Ч.Дарвіна, Г. Бюхнера, Г. Бокля, Дж. Дрепера тощо. Пізніше Ольга Кобилянська зацікавилася висловлюваннями Ніцше, його критикою міщанства та його афористичними висловлюваннями. [1, с.13]

Ольга Юліанівна дуже рано розпізнала трагедію тих часів. Спочатку вона пережила її особисто. Її перші твори писалися німецькою мовою. Варто нагадати, що в ті часи Ольга не володіла досконало українською мовою, а в колі сім'ї розмовляли далеко не літературною мовою. Вона мусила вчитися висловлювати свої думки українською, навчитися думати українською, відчувати цю мову, природно говорити і писати нею [17, с. 6].

І в мовному і в культурному сенсі Ольга Кобилянська уособила в українській літературі становлення модерну. Вивчаючи жіночий характер, вона дала нове поняття про жінку.

Ольгу Кобилянську вважають найбільшим психологом в українській літературі. У своїх творах вона майстерно розкриває душевні глибини героїв. Письменниця є першою, хто приділяє велику увагу важливій галузі – генотипології, тобто психології спадковості. Л. Луців у роботі «О.Кобилянська і Ф. Ніцше» підкреслює, що письменниця багато займається питанням спадковості. Чи не в кожному її творі вона глибоко займається цим питанням [16, с. 151-178].

Цю теорію вона спробувала на собі. Вона з природи була не такою, як інші. І це молода письменниця усвідомила. Наприклад ідеї, які вона використовувала у творах, Ольга Кобилянська запозичила не лише у тих творчих людей, які мали великий вплив на її життя і творчість, але брала багато чого і зі свого особистого життя. І сама Ольга Кобилянська зізнається, що кожний її твір має частинку з неї. Вона втілила в свою працю особисті переживання, як наприклад у повісті «Царівна», яку, як, згадувала авторка, писала «кровією свого серця» [3].

У творчості Ольги Кобилянської порушуються як національні, так і «жіночі» проблеми. Ольга Юліанівна пішла проти раціоналізму, патріархально-маскулінної вартості, чуйно поставилася до внутрішнього життя персонажів. Її художні тексти є універсальними, меланхолійними, прозорими і простими. Авторка дає читачеві символічне бачення речей, тонко описує світ, який не зразу можна помітити, відкриває істину, що не лежить на поверхні, а поступово відкривається читачеві.

Письменниця приділяла велику увагу жінці. Повість «Людина» – це перший твір в українській літературі, в якому письменниця пробує показати проблему емансипації жінки. Присвята твору розкриває принижене становище жінки в суспільстві того часу.

У ході дослідження ми спиралися на роботи багатьох науковців, які займалися і сьогодні займаються аналізом проблематики жіночого письма загалом та життям і творчістю Ольги Кобилянської зокрема. Це праці науковців В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н.Зборовської, М. Кривенко, С.Павличко, Л. Таран, Н. Білоус, В. Вознюка, М. Павлишина та багатьох інших.

Попри великі напрацювання у цій сфері, типи жіночих характерів у великій прозі письменниці не були предметом окремого спеціального дослідження. Саме тому вважаємо тему нашої магістерської роботи **актуальною**.

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження є аналіз типів жіночих характерів у великих прозових творах Ольги Кобилянської.

Для реалізації поставленої мети виконані наступні **завдання**:

- З'ясувати ідейно-стильові особливості жіночого письма зламу XIX-XX століть;
- ознайомитися з життєвим і творчим шляхом Ольги Кобилянської;
- простежити образ жінки-емансипатки в ранніх повістях письменниці «Людина» і «Царівна»;
- проаналізувати образ жінки-митця в повісті «За ситуаціями»;
- розкрити реалізацію теми жіночого божевілля в повісті «В неділю рано зілля копала»;
- проаналізувати образ жінки-матері у великій прозі О.Кобилянської.

Об'єктом дослідження виступають твори О. Кобилянської «Царівна», «Людина», «В неділю рано зілля копала», «За ситуаціями», «Через кладку», «Земля».

Предметом нашого дослідження є жіночі образи згаданих творів, їх ідейно-художні особливості, проблематика.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період кінця XIX – перших десятиліть XX століття.

Методи дослідження зумовлені темою та завданням роботи. У магістерській роботі використовувалися загальнонаукові й художні методи. Із міждисциплінарних застосовано структурно-системний метод та метод класифікації, які дали змогу розглянути об'єкт дослідження як єдине ціле. Із загальнологічних застосовано метод аналізу та синтезу, з емпіричних – метод аналізу доступних джерел і наукової літератури. Дослідження передбачає застосування біографічного (вивчення фактів життєвого шляху письменниці для кращого розуміння її творів), типологічного (з'ясування типологічних паралелей між творами О.Кобилянської та творами інших представників жіночого письма), естетичного (літературні твори розглянуто з погляду їх художньої вартості), культурно-історичного (твори письменниці, а також її діяльність розглядається в суспільно-історичному контексті

доби), психоаналітичного (роль свідомого й підсвідомого в характерах персонажів), феміністичного (дослідження особливостей трактування образу жінки) методів.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що в ній уперше зроблено спробу провести класифікацію типів жіночих характерів у великій прозі Ольги Кобилянської в контексті ідейно-художнього оновлення українського письменства кінця XIX – початку XX століть, зокрема в контексті творення жіночих образів.

Практичне завдання полягає в тому, що основні положення й висновки магістерської роботи можуть бути використані для поглиблення знань з історії української прози кінця XIX – початку XX століть та жіночого письма.

Структура магістерської роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основного тексту магістерської роботи 51 сторінку.

РОЗДІЛ I

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ПИСЬМА ЗЛАМУ ХІХ-ХХ СТ.

1.1. Нова творча жінка

В усі часи література була дзеркалом реального життя. Письменники намагалися в оригінальний спосіб відобразити болючі проблеми та дати відповідь на одвічні філософські питання. Але історично склалося так, що це відображення реальності було прерогативою чоловіків.

Жінка, яка взялася за перо, стала цінним прикладом культури сучасного періоду розвитку людства. Емансипація жінки звільнила велику енергію, яка протягом ХІХ-ХХ століть спричинилася до появи явища жіночої творчості. Ще й донині це явище потребує осмислення та оцінки.

Історики та критики довгий час в основному ігнорували творчу жінку. Для освічених кіл публічна сфера була світом чоловіків і включала в себе внутрішню політику, війни, зовнішню політику, торгівлю, економіку, законодавство тощо. Німецькі філософи-практики окреслили коло жіночих інтересів «drei Heilige K» (три святі К): Kinder, Küche, Kirche (діти, кухня, церква).

В аналізованій нами період зламу століть широко розповсюджувалася та насаджувалася суспільству думка про те, що жінки менш вартісні в розумовому та духовному плані. Це, в свою чергу, означало, що вони нічого цінного не створили за весь період розвитку людства. А чи так це насправді? Популяризатори думки про меншовартість жінки забували, що суспільна система, яка між іншим, була створена чоловіками, лімітувала простір жінки усілякими сімейними обов'язками та хатніми клопотами. Ці обставини мали неабиякий вплив на розвиток свідомості жінки. І тому жінки, більше ніж чоловіки, були схильні до самозаглиблення та самоаналізу. Саме цю сміливу глибину і виразність внутрішнього світу пізніше можна побачити у творах жінок-письменниць.

Порушуючи питання розвитку та існування жіночої прози, важливо відзначити, що одним із ключових факторів, які відбилися на процесі вдосконалення жіночого письма був та залишається феміністичний рух, створений саме у Західній Європі ХІХ століття. Як суспільно-політична подія він мав великий вплив на політичне, суспільне, економічне та культурне життя соціуму. І це також наклало значний відбиток на літературне життя. Це зовсім не означає, що до ХІХ століття література не знала жінок письменниць. В античні

часи популярною була поетеса Сафо, в Середньовіччі – Христина Пізанська, але ці імена були радше винятками, ніж правилами. Тож саме феміністичний рух вписав нову сторінку в історію жіночої літератури.

Це явище допомогло жінкам самовизначитися в усіх галузях буття, зокрема і в літературі. У цей час виникає питання, яке характеризує визначення «жіночої літератури» чи, як її ще називають, «жіночого письма». Це «письмо» пов'язане із творчістю та діяльністю таких видатних французьких науковців в області літератури, як Елен Сіксу та Ксав'єра Готьє. Спочатку цьому терміну не могли дати однозначну характеристику, але пізніше в американській літературній критиці виник новий термін – «women's writing» (жіноче письмо).

Творча жінка не може писати без автобіографічного досвіду. Вона повністю відкриває себе для публічності. Читач легко може з'ясувати, для кого вона пише, як вона ставиться до свого оточення, які в неї політичні, культурні погляди. Вона інакше, ніж чоловіки, сприймає світ.

Особливостями жіночого письма є відкрита структура тексту, експерименти. Пріоритетними стають діалогічні, епістолярні, поліфонічні форми, імітація автобіографії, щоденника. Велике значення приділяється в жіночій літературі темі дому як центру жіночих інтересів цього періоду, походженню, роду, мандрам. Через це читач ясніше бачить прагнення письменниці-жінки до пошуків власної ідентичності. Письменниці схильні до деталізації «жіночих» метафор, нерідко в їхніх творах домінує «мова тіла», де змальована жіноча природа, жіночність. Мова жіночого письма експресивно забарвлена.

1.2. Жіночий рух

Про досягнення жінки в культурному, духовному чи суспільному житті кінця ХІХ та початку ХХ століття йдеться у статті Любові Томчук «У світлі жіночої ідентичності». Жінку аналізують у тогочасній філософії та літературі. Жінку починають аналізувати як особистість, як еталон пристойності [5, с.26].

Іван Франко та Михайло Павлик були першими чоловіками, серед українських діячів, які підтримали ідеї емансипації. У 1883 році Іван Франко видав статтю «Жіноча неволя в руських піснях народних» [24, с.204]. Цей експеримент він присвятив аналізу жіночої свідомості та жіночій проблематиці. Він був одним з тих чоловіків, які вважали, що не є правильним, коли жінка стала об'єктом несправедливого гноблення, яке відбувається, на превеликий жаль, у сім'ї. Батьки силують дочку виходити заміж за нелюбого чоловіка,

який поводить ся зі своєю жінкою, як із власністю, а жінка підпадає під цілковиту фінансову і моральну залежність.

Саме завдяки підтримці відомих діячів-чоловіків жінки почали активний соціальний рух. У Західній Україні чільне місце зайняла Наталя Кобринська. У 1884 році було створено Товариство руських жінок, яким вона керувала. На Наддніпрянщині знаковою стає постать Олени Пчілки.

Найкраще проявити свій багатогранний талант жінкам вдавалося завдяки літературі. Однією з найосвіченіших, найінтелігентніших та найбільш вольових жінок того часу була Ольга Кобилянська. У повісті «Царівна» вона знайомить читача з палким бажанням Наталки Верковичівни стати письменницею. У творі показано жагу «нової жінки» працювати і заробляти гроші письменством.

1887 року виходить альманах «Перший вінок», укладачами якого є Наталя Кобринська та Олена Пчілка. Згодом, у 1893-1896 роках Наталя Кобринська видає три книги альманаху «Наша доля» під рубрикою «Жіноча бібліотека».

Ці роботи вельми цікаві, Наталя Кобринська у своїх статтях запрошує жінок-авторів до просвітянської роботи по селах, у читальнях, закликає до боротьби за справедливіше соціальне становище життя жінок різних класів. Цим питанням присвячені наступні роботи: «Про рух жіночий в новіших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про первісну ціль Товариства руських жінок у Станіславі». Ці праці призначені як для українських жінок, які не мали змоги вчитися, так і для тих жінок, які належали до української інтелігенції. У художніх творах Наталя Кобринська намагається зобразити жінок, які знаходяться під владою своїх батьків, і які воліють вирватися з такого становища.

Олена Пчілка у «Першому вінку» публікує повість «Товаришки». Критики вважали її твір не реалістичним, а фантазією авторки. Критично вони відгукнулися і про новелу Ольги Кобилянської «Valse melancolique» [17].

Христина Стельмах у статті «Феномен жіночого письма» наголошує, що завдяки появі жінок, які взялися за перо, критики починають поглиблено аналізувати їхні твори, шукати особливості і відмінності жіночого письма. Іван Франко, наприклад, міг розпізнавати жіночі почерки. Він був одним із тих, хто вважав, що жінки пишуть інакше, оскільки вони сприймають світ не як чоловіки. У їхніх роботах більшість тем висвітлює проблеми, які стосуються лише жінки [22, с. 156-160].

Максим Гарнавський у дослідницькій праці «Фемінізм, модернізм і українське жіноцтво» пише про інтенсивний розвиток жіночого руху наприкінці XIX століття. Він вказує на актуальні проблеми, про які писали жінки. У творах часто знаходимо феміністичні

мотиви, які були змішані з народними. Інтенсивну увагу приділяли письменниці свідомості персонажів, їхньому психічному життю [23, с. 204-218].

Іван Денисюк у монографії «Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст.» займається тогочасними літературними творами [5, с. 5-26]. Дослідник влучно підмітив, що кожна письменниця мала свою домінуючу тему. Ганна Барвінок, Тетяна Сулима та Марія Проскурівна писали побутові твори. Любов Яновська, Євгенія Ярошинська надавали перевагу психологічним оповіданням. У таких творах у центрі уваги – «маленька людина» зі своїми переживаннями, болями, радощами. Частіше це людина, яка живе в поганих умовах, але раптом починає бачити проблему свого стану і починає вдосконалювати себе, хоче більшого і кращого. Така людина починає бачити свою гідність і решту свого життя намагається розвивати себе духовно.

Олена Пчілка, Наталка Полтавка, Уляна Кравченко, Дніпрова Чайка, Любов Яновська, Грицько Григоренко, Надія Кибальчич, Христя Алчевська, Марко Вовчок зверталися до теми інтелігентної жінки, яка прагне емансипації. До цього переліку можна зарахувати й Наталю Кобринську, Ольгу Кобилянську та Лесю Українку. Але ці останні глибше зацікавилися зображенням інтелігентної «нової жінки». Зокрема, письменниці звертаються до таких проблем: стосунки чоловіка та жінки у сім'ї та поза сім'єю, жіноча дружба, дружба між чоловіком і жінкою, розвиток жінки, бажання жінки розвиватися духовно. Часто в їхніх творах постає образ вчителя і здебільшого порушуються питання, які стосуються освіти. Зокрема це питання навчання нерідною мовою, некомпетентність і нахабність інспекторів, погані умови життя сільських вчителів. Авторки цих творів мали хист до педагогіки.

У розвитку і формуванні українського народу наприкінці XIX століття значну роль відіграла інтелігенція, зокрема письменники. Вважалося, що освічена людина може змінити життя, бо сама прагне вдосконалити власний дух. Представницями цього нового покоління XIX–XX століть є Леся Українка та Ольга Кобилянська.

Для Лесі Українки важливою є внутрішня свобода людини. Ця слабка хвора жінка була надзвичайно сильною духовно. У драмі-феєрії «Лісова пісня», вона виразно змальовує образ Мавки, який є ідеалом повної свободи. Тієї свободи, про яку людина може тільки мріяти. Героїні Лесі Українки в постійному пошуку свого щастя, кохання, свободи. Долі цих героїнь закінчуються трагічно. Ярослав Поліщук у книзі «Міфологічний горизонт українського модернізму» окрему частину своєї роботи присвячує творчості Лесі Українки. Він зазначає, що в творах авторки багато трагізму, але вони не є песимістичними. В її творах жінка не бореться з чоловіком, а шукає його кохання, хоче бути рівноправною духовно [21, с. 392].

Ольга Кобилянська також є одною з найбільших провісниць українського модернізму. Вона була дуже талановитою та інтелігентною жінкою. Письменниця була духовно аристократичною особистістю, яка мала нові погляди. В ті часи її сміливо можна було назвати «новою жінкою». Опрацьовуючи її праці, читач пізнає внутрішній світ самої письменниці. Неначебто всі її твори є засобом самовираження. Жінка в її творі може боротися за свою свободу, жертвувати своїм жіночим щастям задля свого духовного розвитку, хоче і розвивається вповні.

Марко Павлишин у книзі «Авторство і авторитет: Ольга Кобилянська й канон» аналізує авторку у її творах. Ольга Кобилянська показує гідність жінки, яка була створена Господом за образом і подобою Своєю. Її героїні ідеалізують життя, мають свої погляди на життя. Сама ж авторка мріє це побачити в жінках, які оточують її, в жінках своєї нації. Ольга Кобилянська вірила, що тільки «нова жінка» може поліпшити і вдосконалити роль жінки в суспільстві, а саме в духовному плані як сильна особистість. Авторка багато уваги приділяє психологічному аналізу образів [20, с. 14-16].

Важливу роль у жіночій літературі періоду зламу століть відіграла Галина Комарівна. Вперше її «письмо» з'явилося на сторінках журналу «Літературно-науковий вісник» у 1900 році. Дебютною була поема «Гіпатія» (1899). Пізніше і Галина Комарівна долучається до гуртка «Плеяда». Його учасницею, до речі, була і Леся Українка.

Героїні в творах Галини Комарівної – сильні особистості, які люблять свою націю з її унікальною ментальністю, радощами та болем.

На зламі століть багато жінок починають писати. Це дає поштовх до розвитку і збільшення феміністичних рухів, оскільки розвиток української літератури відображає національну свідомість, а це, у свою чергу, має вплив на жіноче письмо. Зміст цих рухів полягає в тому, щоб покращити суспільні та сімейні взаємини між чоловіком та жінкою. Головною темою стає питання національного характеру і питання, яке торкається лише жінки. Авторки цих творів бажають, щоб нове покоління українців було національно-свідомою нацією [12, с. 114-116].

1.3. Жіноче письмо у світовій літературі

Світова література подарувала нам цілу низку чудових жінок, які своїм талантом зробили великий внесок у красне письменство: Жорж Санд, Дж. Еліот, Е. Ожешко, С. Лагерлеф, С. Унсет, Б. Немцова, В. Вулф, А. Зегерс, М. Домбровська, А. Мердок, Ф. Саган, Н. Саррот, Н. Гардинер, та ін. Цей список нескінченний. Вони писали в різних стилях. Серед

них є представниці романтизму, реалізму, модернізму тощо. Ці обдаровані жінки подарували світу новели, соціальні романи, повісті, хроніки і багато інших жанрів.

Кожна з цих жінок, або майже кожна доміантою своїх творів мала фемінізм як філософську концепцію соціокультурного розвитку, кожна, або майже кожна не побоялася показати своє ставлення до тогочасних неписаних законів, які ґрунтувалися на патріархальному порядку. У ХІХ ст. жінка-письменниця була насамперед жінкою, а тільки потім митцем. Жінка-новелістка, якщо не маскувалась чоловічим псевдонімом, повинна була довго очікувати, щоби якийсь критик її помітив. Жінки знали, що їхні досягнення будуть підпорядковані несприятливому груповому стереотипу, і це звісно постійно дратувало талановитих жінок.

ХІХ ст. називають «золотим віком» літератури. Бурхливо розвивається наука і техніка, великою є потреба у кваліфікованих кадрах. Суспільство поступово починає усвідомлювати необхідність письменності для широких верств населення. Жінка-письменниця Жорж Санд (автонім: Дюпен, Амандіна-Люсі-Аврора) починає писати романи, бо хоче бути економічно незалежною від чоловіка. Вона пише свої твори під чоловічим іменем. Жорж Санд почала свій шлях письменниці, коли в романтичній прозі було два жанри: історичний роман та любовний роман, де провідною думкою була пристрасть, вбивство і жахіття. Санд пише в іншому жанрі – психологічний романтичний роман.

Жорж Санд розкриває, зокрема, «жіноче питання» в романі «Індіана», де це стає головною проблемою. Вона аналізує важливе питання, а саме безправність жінки у суспільстві як вираження неправдивого громадського порядку епохи Реставрації.

Іншою представницею «жінок із літератури» була Вірджинія Вульф. Ця британська авторка, чії твори стали класикою «поточку свідомості» і яку назвали «королевою модернізму», надихала багатьох жінок творити і бути сильними. Сама Вульф не була в собі впевнена. Вона була справжньою феміністкою і відстоювала права жінок на літературну творчість. Про свої погляди вона казала, що жінкам-письменницям заважають чоловіки, які мають занадто консервативні погляди. Протилежній статі не подобається, коли жінка так відкрито говорить про свої почуття й прагнення. Вульф відверто обурена, що чоловіки думають, наче лише вони мають право і свободу писати про свої і жіночі почуття, але не хочуть, щоб це робила жінка [2, с.17].

1.4. Жіноче письмо в українській літературі

Наприкінці XIX – на початку XX століття в Україні активізується процес емансипації, коли починають критично говорити про патріархальний устрій життя. Це тільки початок, але вагомий для жінок, коли жінка і в соціальному, і в економічному плані почала скидати кайдани пригноблення і критики чоловіків. У сферах, де домінує чоловік, з'являються жіночі постаті. Жінка не мала таких привілеїв, як чоловіки, але це був великий крок для неї. В українській літературі цей процес втілювався у творчості багатьох талановитих письменниць. Виходять періодичні видання та одиничні друки Наталії Кобринської, Олени Пчілки (Ольги Косач), Уляни Кравченко, Дніпрової Чайки (Людмили Василевської), Грицька Григоренка (Олександри Судовщикової-Косач), Євгенії Ярошинської, Людмили Старицької-Черняхівської, Наталії Романович-Ткаченко, Галини Журби (Домбровської), Надії Кибальчич, Христі Алчевської, Любові Яновської, Галини Комарової, Одарки Романової, Віри Лебедової (Костянтини Малицької) та багатьох інших.

Ці молоді письменниці урізноманітнили та прикрасили культурне життя України, привносячи нові теми й образи, загострюючи увагу на питаннях жіночої ідентичності, а то й суто феміністичних аспектах.

Це був період початку в літературі нової епохи появи в культурному житті талановитих жінок, які водночас розширювали естетичні горизонти рідного письменства. Вони опрацьовували нові теми, мотиви, і в своїх творах відображали дійсність.

У XIX та XX століттях жінкам-письменницям було досить важко реалізувати себе. Ці жінки не належали до груп, не видавали часописи та й взагалі не представляли виразно однорідної течії в літературному житті свого часу.

Жіноча творчість вплинула на «чоловічу» літературу. Діяльність представниць жіночого письма привернула увагу багатьох чоловіків у літературі. Творчість жінок мала принципово новий характер, став можливим розвиток власної, чистої літератури, утвердження її своєрідності, відбулося переосмислення естетичних цінностей попередніх поколінь. У творах формується особливий тип героя. Цей герой, будь то жінка або чоловік, переживає світоглядну та психологічну кризу й опір. Провідною моделлю типізації є специфіка внутрішньої структури героя.

Студіюванням жіночого авторства в українській літературі займаються українські дослідники В. Агеєва, Т. Гундорова, Н.Зборовська, М. Кривенко, С. Павличко, Л. Таран, Н. Білоус та інші, які аналізують і досліджують твори жінок-письменниць, щоб підвести підсумки розвитку жіночого письма в українській літературі.

Т. Шарова у статті «Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікації» підкреслює, що «жіноча проза» це не щось нове, цей феномен вже існував здавна, але був ізольований, бо обмежувався специфікою біологічної особи письменниці. Такі українські науковці, як М. Кривенко, Г. Улюра, навпаки, вважають, що жіноча проза – це художній твір, створений жінкою [17]. І саме стаття автора визначає приналежність твору до «жіночого письма».

Н. Білоус у праці «Стильові особливості моделювання жіночих характерів в українській літературі другої половини XIX – початку XX століття» чітко описує традиційні погляди, які кожної епохи змінюються стосовно жіночої ролі в культурі і в літературі. Науковиця приводить цікаві і достовірні приклади того, як у різні часи вчені цікавилися жіночими типами в українській літературі [2].

Дослідник М.Костомаров в «Обзоре сочинений, писанных на малороссийском языке» звертає увагу на жіночі характери в українській літературі. До прикладу науковець взяв твори Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», «Козир-дівка», «Щира любов» та «Сердешна Оксана». Він вважав, що ці жіночі характери, являють собою «зображення жіночого малоросійського серця, представленого у різних обставинах життя й у різних характерах» [13].

Іван Франко у своїй праці дослідив особливості психології жіноцтва, які найшли відображення в українській народнопоетичній спадщині. Дослідник зосередив увагу на змалюванні тяжкої жіночої долі у народних піснях. У своїй статті письменник відзначає: «Коли се правда, що мірою культурності всякого народу може служити то, як той народ обходиться з жінками, то й се безперечна правда, що русько-український народ після сеї міри покажется висококультурним у відношенні до других сусідніх народів» [8].

Н. Білоус згадує Лесю Українку, яка у своїй статті «Новые перспективы и старые тени. (Новая женщина западноевропейской беллетристики)», що вперше була надрукована в журналі «Жизнь», 1900, № 12, стор. 196 – 213. (59), пише про появу нового типу в літературі з «жіночого питання» [15, с. 76-99]. Письменниця і критикиня у праці «Малороссийские писатели на Буковине» висвітлює «тип интеллигентной женщины, борющейся за свою индивидуальность» у творах О. Кобилянської.

Сергій Єфремов у «Історії українського письменства» робить аналіз жіночих типів у творах Г. Квітки-Основ'яненка та Марка Вовчка. Він пише, що ці жінки «варті того, щоб зайняти своє місце в галереї світового письменства» [8].

Таким чином, жіночий рух та феміністичні ідеї, які прийшли з Європи, вплинули на українську літературу 70-90 років XIX століття. Діяльність та художня творчість літераторок мали вплив і на літературний процес і на світосприйняття людей. Це часи, коли

«вікові» порядки відходили, а замість них приходили нові. Яскравим свідченням цього було підняття жіночого питання. З'являється ціла низка письменниць, у чиїх творах постає новий образ жінки – сильної, вольової, яка хоче жити повноцінним життям. Жінки-митці порушують нову проблематику, активно використовують елементи автобіографізму, відображають у літературі саме жіночий досвід і дають голос жінці. Яскравим представником такого нового письма зламу століть стала Ольга Кобилянська, що написала цілу низку великих творів, де створила цілу галерею жіночих образів різного типу.

РОЗДІЛ II

ЖІНКА-ЕМАНСИПАТКА В РАННІХ ПОВІСТЯХ «ЛЮДИНА» Й «ЦАРІВНА»

Проблему емансипації та надмірну роль патріархальних норм Ольга Кобилянська порушує уже в ранніх повістях «Людина» та «Царівна». Ці твори висвітлюють феміністичні проблеми, які залишаються актуальними і в наш час. Як і всі ранні твори молодих авторів, ці повісті містили багато автобіографічних моментів, мали на меті розкрити переживання нової сучасної жінки, якою вважала себе Ольга Кобилянська, та якими були її приятельки й однодумці.

2.1 Повість «Людина»

Першим друкованим художнім твором Ольги Кобилянської, який був написаний українською мовою, вважають «Людину». Він був надрукований у 1894 році.

Цю повість авторка писала під впливом «Духу часу» Наталії Кобринської. Повість «Людина» була присвячена саме їй.

У повісті «Людина» дуже помітне захоплення Ольги Юліанівни ідеями жіночої емансипації. Головна героїня твору, Олена Ляуфлер, постійно вживає вислови з творів про жіночий рух, в її думках постійно фігурує питання про жіноче право і про жінку, яка народжена бути незалежною.

Згідно з доповіддю «Дещо про ідею жіночого руху» (1894) на зборах «Товариства руських жінок на Буковині», Ольга Кобилянська наголошувала на широкому розумінні питання жіночої емансипації. Вона вважала, що жіноча емансипація переросла всі границі зухвалої поведінки і перебрала чоловічу поведінку. Мисткиня відзначала: «Щоби не виходити зовсім заміж, прибирати манери мужчин, ходити з обстриженим волоссям, з паличкою в руках, курити папіроску, їздити верхом і, як одна жінка висловились, «ходити у фраках».

Звичайно, з позиції людини XXI століття таке розуміння емансипації виглядає дещо наївним. Однак у XIX столітті ця бравада була необхідною, щоб довести маскулінному соціуму жіноче право на самовираження і саморозвиток. Треба віддати належне молодій О. Кобилянській, якій вдалося устами своєї героїні висловити значно глибші поняття фемінізму, ніж фраки, палички та люльки.

У німецькому варіанті повість мала назву «Вона вийшла заміж», а пізніше письменниця дала назву «Людина». У першій робочій назві відчувається авторська іронія.

Олена вийшла заміж, здійснилася її мрія. Мрія мати повноцінне і щасливе життя біля тієї людини, яку вона любить. Насправді, вона вірить у кохання, але не бачить своє життя з Фельсом. Він не досягає тієї духовної планки цінностей, якої досягав для неї Стефан Лієвич. Для Олени вийти заміж за Фельса рівноцінне самогубству, самозреченню.

Ольга Кобилянська вказує на дуже важливий момент у творі, в якому йдеться не про суто жіноче питання і не про заміжжя, яке може бути вдалим чи ні, а про становище жінки в тогочасному суспільстві.

Тамара Гундорова в праці «Femina Melancholica. Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» доречно вказує, що Ольга Кобилянська в цій повісті повернула перед нами дзеркало на саму себе і показала свою власну чуттєвість. Наче навмисне створені образи психологічно і морально вказують на письменницю. Кобилянська і Олена Ляуфлер – модерні жінки кінця XIX століття.

Олена живе в маленькому провінційному містечку. Її батьки спочатку займають досить високе положення в суспільстві, але через певний проміжок часу виявляється, що вони збанкрутіли через батька, а згодом і брата, на якого покладалися великі надії, проте той вів розгульне життя. Незважаючи на те, що батько був винним у розтраті грошей, через що зруйнував кар'єру, забуваючи про те, що цей п'яниця пропиває останні вільні гроші, закриваючи очі на те, що син програє в карти ті копійки які мати випрошує у старшої заміжньої доньки, в усіх негараздах родина звинувачує Олену, яка не хоче поступатися своїм правом вибору заради комфорту членів сім'ї.

Герман-Євген-Сидор Ляуфлер є тією людиною, що сформована і вихована тим оточенням, в якому він перебував ще з часів навчання в гімназії. У повісті стисло, але виразно описано так званий «інтелігентний світ» невеличкого провінційного містечка. Цьому світу властива духовна убогість. Найбільша радість обмежена шлунковими потребами. Люди, які входять до цього світу, є самовдоволеними. Осліплені своїм бездумним і нерозумним життям, вони не помічають, що живуть у рабській покорі перед цісарською владою. Таким насправді є брат Олени. Він і йому подібні втратили здатність нормально думати. Вони зневажливо, гордовито і з жалем говорять про людей.

У їхньому розумінні Стефан Лієвич – дивак, який цікавиться соціальними проблемами і питаннями. У своїх поглядах він засуджує міщанство. Стефан постійно шукає ті ефективні шляхи і засоби, щоб вийти переможцем у цій війні. Зрештою він знаходить спосіб гідно жити і боротися з міщанством. І це знання. Як духовно багата людина він віднаходить своє покликання і знаходить ту жінку, з якою хоче розділити своє життя. Юнак перший розповідає Олені про емансипацію жінок. Стефан ділиться з дівчиною знаннями про рівноправність жінок за кордоном.

Смерть Стефана є трагедією для Олени. Вона втрачає свої мрії і своє жіноче щастя. Вона хотіла заміж, хотіла бути коханою, але лише з Лівичем. В її житті безпросвітний момент, втрата тієї людини, яка її розуміла і підтримувала її погляди, бажання і мрії. Стефан був її плечем та опорою, Олениною підтримкою і силою, заради нього вона трималася в цьому міщанському суспільстві.

Олена завжди була дивачкою в своїй родині і в своєму оточенні. Вона вважає, що кожна людина повинна знати, чого хоче від життя. У сімейному колі Олена висвітлює свої думки про те, наскільки нерозумно бути іграшкою обставин, а навпаки, всі повинні боротися за своє щастя. В очах рідних і суспільства вона є тією жінкою, яка займається «зайвими» речами. Наприклад, Олена багато читає. Книги надихають її, дають насагу і розуміння свого місця та призначення в житті. Вона читає наукову і здебільшого соціологічну літературу. Її цікавить розвиток суспільства, а ще більше цікавить тогочасне становище жінки у суспільстві.

У повісті наведені декілька прикладів «людської» природи жінки тих часів, а саме: слабка і чуттєва, несаможиттєва, потребує батога, зломлена, немає цілі. Героїня Ольги Кобилянської є протилежністю цих типів. Погляди дівчини лякають її матір, яка була вихована на патріархальних цінностях. Олена відкрито говорить про свої погляди стосовно рівноправності між жінкою і чоловіком. Щирість доньки не подобається матері. Ці роздуми вказують, що Олена має нежіночі, неприродні, безбожні погляди.

Неочікуваним моментом в повісті є те, що Олена бере на себе «чоловічі» функції і визволяється з-під влади Епамінондаса Ляуфлера. Олена є хороброю і в якомусь сенсі незалежною. Вона захищає матір від батька. В Олени немає страху, вона як «розлючена вовчиця» йде проти батька. З часом дівчині доводиться перебрати справи усього господарства у власні руки. Усі ці зміни в житті героїні формують її характер. Вона вже не та Олена Ляуфлер, яка була раніше. Вона вміє критично мислити і це дає їй сили взяти на себе «чоловічу» роль. Від неї залежить майбутнє сім'ї. І в цей важкий час Олена наважується на вирішальний крок. Вийти заміж без любові. Це її свідоме рішення, щоб допомогти рідним, врятувати їх від бідності.

Ще яскравіше рішучість та емансипованість Олени виділяється на тлі безвольності матері. На початку твору складається враження, що це авторитарна особа, яка керує родиною, і всі танцюють під її дудку. Однак, розвиток подій дає нам зрозуміти, що авторитарність не виходить за межі побуту та за територію будинку. Коли на родину насуваються злидні, а батько через алкоголізм не здатний адекватно реагувати на проблеми, єдине, на що здатна матір Олени, – заламувати руки та плакати над своєю долею. Тож Олені

доводиться в цьому тандемі стати на позицію старшої, тоді як мати з легкістю підкорюється доньці, бо «стара» соціальна система зробила цю жінкою безвольною.

Олена в цій ролі постає як емансипована жінка, яка сама собі обирає чоловіка. Шукає і знаходить собі молодого лісничого, за якого має намір вийти заміж. Олена зразу побачила характер Фельса. Він не був духовно талановитою людиною, але був гарним, сильним і привабливим. Олені важко з цим змиритися, бо вона, як «думаюча» жінка важко бачить своє життя на стороні нелюбимої людини. Зрештою героїня усвідомлює, що цей чоловік приваблює її фізично, а не духовно, як Стефан Лієвич. Олена бореться з собою. Вона постає перед читачем як сильна і водночас слабка жінка. Зі Стефаном вона зростала духовно і знала, що ці цінності тільки збагачують її. З Фельсом вона заживе лише фізично – для продовження людського роду. Вона ненавидить ці протиріччя в собі, стидається їх.

Одруження зі Стефаном Лієвичем – це вибір її серця, духовного стану, а вибір заміжжя з Фельсом – це рятувальний круг заради її сім'ї. Цей крок – як духовне згвалтування для Олени. Вона переступає через свої погляди, через свої цінності і кориться тим порядкам, проти яких вела тиху боротьбу.

У день свого шлюбу вона усвідомлює, що стане «нормальною» жінкою і для цього їй лишилося відмовитися від своїх колишніх поглядів, цінностей. Остання нитка надії, яка ще живить її – це листи Стефана, які вона наприкінці повісті рве на шматки. Її істеричний плач, як відзначає Тамара Гундорова у книзі «*Femina Melancholica* Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» [4, с.38] – це опір репресії. Цей опір стосується приниженої жінки, а саме жінки як «людини». Мало хто в тогочасному світі та й у сучасному теж здатен правильно зрозуміти причину гірких сліз героїні. Дехто думає, що це сльози горя за втраченим назавжди коханням. Хтось вважає, що Олена плаче за вільним життям, впрягаючись у сімейне рабство, однак насправді такі гіркі сльози викликані програшем у війні з «чоловічим» світом та необхідністю зрадити свої ідеали.

Ольга Кобилянська в повісті «Людина» майстерно змалювала жінку-емансипатку, в якій все життя проходить у боротьбі проти тогочасних поглядів. Драматичний апогей цієї повісті полягає в тому, що Олена найзапеклішу боротьбу веде сама з собою. Зрештою вона гідно здається, бо почуття відповідальності за своїх рідних перемагає у цій нескінченній битві.

2.2 «Царівна»

Повість «Царівна» О. Кобилянська почала писати ще у 1888 році під назвою «Лорелей» німецькою мовою. У 1896 році виходить повість зі зміненим заголовком «Царівна» українською мовою в чернівецькій газеті «Буковина». Над твором письменниця працювала 7 років (1888-1895). Під час написання «Царівни» Ольга Кобилянська вела щоденники, куди вносила свої нотатки про ті часи, які її цікавили і хвилювали, не виправляючи і не редагуючи написане. У цих щоденниках авторка шукає саму себе, намагається зрозуміти жіноче покликання в суспільстві.

Іван Франко влучно писав про «Царівну», що це чи не перша повість, яка базується не на романтичних інтригах, а на психологічному змалюванні простих і звичайних життєвих ситуацій і середньостатистичних персонажів [4, с.157].

Українська літературознавиця і культурологиня Тамара Гундорова вважає, що повість «Царівна» присвячена дружбі жінки і чоловіка. Вона слушно зауважує, що для таких письменниць як Ольга Кобилянська та Леся Українка товаришування жінки і чоловіка було реальністю, доказом якого є листування двох жінок. Письменниці називають своїми друзями Івана Франка, М. Павлика, А. Кримського, Г. Хоткевича, О.Луцького, «побратимом» – О. Маковея, «паном-товаришем» – М. Коцюбинського; як до товариша зверталася до В. Стефаніка і О. Маковея. Ольга Кобилянська вважала, що сам шлюб повинен розглядатися у світлі дружби між чоловіком і жінкою [4, с.46].

«Царівна», зазначає О. Кобилянська в автобіографії «Про себе саму» (1921), писана кровією мого серця. Банда (тобто оркестр) циганів-музик, дала почин до написання цієї повісті. Я шаліла внутрішньо від музики» [9, с.351].

Повість, названа О. Кобилянською спершу оповіданням, була написана німецькою, а пізніше перекладена українською мовою. Редактор журналу «Народ» М. Павлик, у своєму листі до письменниці написав, що йому дуже сподобався твір, він читав його з великою зацікавленістю. М. Павлик написав Ользі Кобилянській, що в цьому творі він відчуває велику силу правди життя та чистих почуттів [19, с.29].

Письменниця залишила чимало цікавих свідчень про ідейний задум твору, дала оцінки головним героям: Наталці, Орядину, пані Марко та іншим. Вона вважала, що Наталка – головна героїня твору – «є новітній тип», який вона продемонструвала в українській літературі. Наталка – це тип жінки, який мислить і дбає, але не тільки про себе, а й про інших людей [9, с.352].

У центрі повісті «жіноче питання», тобто феміністична проблематика.

Перед читачем постає всім відома ситуація: бідна дівчина, без маєтку, без рідних, які підтримують її, без грошей, не має певного становища в суспільстві, і яка сама усвідомлює, що не має майбутнього. Ця дівчина – Наталка Веркович. Дівчина є сиротою, в дитинстві зазнавала лише неповаги і презирства з боку родичів. Коли вона вперше закохалася, її зрадили. Все її життя понівечене. Єдиною її втіхою залишається письмо але після довготривалої праці її чекає розчарування, бо повість її відхилили.

Леся Українка дуже гарно підкреслила, що мальовничість цієї повісті не в самій ідеї її написання, а в головній героїні, яку Ольга Кобилянська наділила яскравими рисами характеру. Письменниця дуже делікатно, глибоко і тонко змалювала Наталку Верковичівну. Послідовна логічність, з якою авторка малює психологічний портрет Наталки, відкриває повну картину перед читачем – історію тогочасного нещасливого інтелігентного жіноцтва [6, с. 67–73].

Наталка Верковичівна є ідеалом Ольги Кобилянської. Вона сильна, горда, вільна особистість, бореться за життя і перемагає. Вона бачить красу людини і світу, цінує її, вона шукає досконалості. Наталка є типом інтелігентної жінки, яка веде боротьбу за свою гідність. Вона прагне бути індивідуальною, вільною і працюючою жінкою [15, с. 117].

Наталка сповнена печаллю за інтелігентною та щирою людиною, яка має незаплямовану душу. Про свій ідеал вона говорить відкрито. Вільна людина – це людина, яка має розум. Саме таким дівчина уявляє собі ідеального чоловіка. Цей ідеал – збірний образ, який Наталка почерпнула з книжок, філософських праць, християнської моралі. Вона ще молода, недосвідчена і не усвідомлює, що у кожній людині є певні вади у характері. Для неї майбутній чоловік – ідеал у всьому. Її тітка постійно насміхається над Наталчиними мріями, але це не відволікає дівчину йти до своєї мети. Вона знаходить стільки сил, щоб розірвати стосунки з рідними і почати працювати. Дівчина вірила у прекрасне і вічне кохання, але розчарувалася в ньому. Оговтавшись від розчарування, своєю наполегливою працею Наталка досягає незалежного становища.

Героїня вірить, що людина має високе покликання. Дівчина має своє бачення, свою мудрість і хоче це передати іншим. Наталка відчуває в собі, що має талант до письма. Не втрачаючи своєї гідності, дівчина хоче бути корисною суспільству, своєму народові. Тільки через це вона відчуває себе людиною. Вона працююча, любить життя, і ці почуття вона переносить на свої сторінки.

Знайомлячись з «Царівною», читач відчуває автобіографічний характер написаного. Ольга Кобилянська передає власне свої почуття, які втілює в героїні. Найкраще це показано в тих частинах повісті, де йдеться про талант і працю над твором Наталки, про надсилання рукопису до редакції. Ольга Юліанівна сама згадує у своєму листі до О. Дучимінської від

13 липня 1922 року, що в повісті є багато спільного з життям письменниці. Її особисті враження і переживання втілені у «Царівні». Ольга Кобилянська бажала вирватися з буденного життя. У колі рідних вона не могла дати волі своїй фантазії. Письменниця відкрито зізналася, що домашнє коло не допомогло їй відкритися в духовному плані, а навпаки, вона більше замкнулася у своєму внутрішньому світі. І в цьому нелегкому середовищі вона написала свою повість [2, с. 56].

У щоденниках, які вела Ольга Кобилянська, паралельно пишучи повість, вона зафіксувала думки і почуття Наталки, її світогляд, ставлення до людей і навколишнього середовища. Дівчина шукає своє справжнє буття, відчуває себе вільною особистістю, дитиною природи. Не розуміє своїх родичів, які ставлять у центр збагачення. Це оточення душить її, і Наталка бажє вирватися з нього. Ці почуття Наталки дуже співзвучні з почуттями Олени Ляуфлер, про яку вже йшлося. Тож можна з упевненістю сказати, що вкладаючи в героїнь таке світосприйняття, Ольга Кобилянська розкриває своє власне ставлення до бездумного накопичення майна ціною духовного зuboжіння.

Наталка любить життя, цінує все гарне, насамперед цінує чисту і не забруднену міщанським духом людину. Ця дівчина зовсім не схожа на дівчат того часу. Її зовнішність, поведінка, манера триматися показує, що вона благородна душею. Головною її рисою є те, що вона знає собі ціну. Наталка прагне досконалості в житті, хоче бути щасливою, але не по мірках тих часів. Недарма Ольга Кобилянська так ретельно описує свою героїню.

Повість «Царівна» зазнала також критики. Михайло Грушевський досить цинічно відгукнувся про повість, чим образив саму Ольгу Кобилянську. Він назвав її повість казкою про Попелюшку. Сама письменниця відповіла йому, що Наталка Верковичівна є новий тип жінки, який вона, Ольга Кобилянська, запровадила в українській літературі. Вона критично пише про тогочасне жіноцтво, яке має досить стародавні, архаїчні ідеали. Проте Наталка – жінка, яка мислить і багато думає про своє життя і дбає про інших. Цей тип жінки усвідомлює, що сенсом життя є улюблена праця. Письменниця назвала Наталку своєю «донькою» і своїм достоїнством [2, с.17].

Повість «Царівна» написана у формі щоденника Наталки. Така форма нарації допомагає читачеві глибше проникнути у світ думок і почуттів дівчини.

Наталка – це морально, психологічно та інтелектуально сильна жінка, яка самовіддана в коханні. У Наталці Верковичівні Ольга Кобилянська демонструє нам «нову жінку». Письменниця втілила новий для літератури образ інтелігентної жінки, яка бореться з оточенням заради захисту гідності та свободи як особистої, так і інших жінок. Її головним прагненням є бути самою собою. Вона категорично проти того, що «мужчина – то «все», а жінка – то «нічо» [10, с.512]. Героїня сповнена віри у високе призначення, тому розриває

коло своїх стосунків з тими, кому не імпонують її ідеали та погляди на життя. Наталка не сприймає міщанської моралі, яка зводить нанівець саме поняття «особистість». Можемо впевнено сказати, що героїня – це alter ego письменниці. Наталка шукає в житті щастя та красу, хоче реалізуватися в житті, ставить в голову кута гендерну рівність, самореалізацію жінки в маскулінному суспільстві: «...*Чи не можна бути чисюсь жінкою і любити, попри чоловіка, і працю або яку-небудь штуку: малярство, музику, літературу, – одним словом, любити світ божий в цілій його величі, з різnorodними його чудесними об'явами?»* [3, с. 184].

З попередньої тези про те, що Наталка Верковичівна є alter ego самої Ольги Кобилянської, напрошується цікавий висновок. Зазвичай літературознавці, простежуючи біографію письменників, відзначають їх «немісейність» як явище сумне, гідне співчуття. У той же час на прикладі Наталки (тобто самої Ольги) ми бачимо, що кохання не є сходинкою для створення сім'ї та народження дітей. Це ідеальне почуття, яке передбачає в першу чергу духовну єдність. А якщо такої єдності немає, якщо людина не відповідає ідеалу, то краще залишитися самотньою, ніж жити з будь-ким.

Повість «Царівна» присвячена темі любові та дружби між жінкою та чоловіком. Ролі розподілені між Наталкою і двома чоловіками. Один із них Василь Орядин, напівукраїнець-напівциган, палкий, ненадійний, залежний чоловічий тип. Спочатку їй імпонує думка підкорити цього чоловіка собі. Вона має надію, що він стане таким, яким вона хоче його бачити. Спочатку Василь подобається їй. Завдяки Орядину вона знайомиться з творами Маркса. З перших хвилин знайомства цей чоловік постає перед Наталкою як інтелігентна і світла людина. З часом Наталка помічає істинний характер Орядина. Знання його поверхові, після першої невдачі він принципово змінює свій світогляд. Наталка засуджує легкодухність Василя. Наталку вже не влаштовує Орядин, бо проявляється його циганський менталітет і любов до карт. Вона мріє про «вищу людину». Її інтелігентна натура не може бути повноцінно щасливою поруч з Орядиним.

Іван Марко – хорват, «вищий чоловік», «аристократ в душі» З Василем вони подобалися один одному лише фізично, зрештою він навіть почав драгувати головну героїню. Іван Марко, в свою чергу, «доповнює» Наталку, розуміє її саму і бачить в ній духовне багатство та гідність.

Наталка прагне істинного кохання, але і боїться його, бо хоче мати рівноправні стосунки з чоловіком. У неї страх перед патріархальним шлюбом. «Вищого чоловіка» вона знаходить в особі Марка. Біля нього вона стає царівною свого щастя.

Ольга Кобилянська у «Царівні» створила образ найкращої представниці українського інтелігентного жіноцтва, яке намагалося вибороти права через читання

книжок, через спілкування не тільки з жінками, а й з чоловіками. Вона є втіленням емансипованої жінки, яка відмовилася від одруження з нелюбом, незважаючи на погляди рідних. І ця жінка звільнилася від залежності родини дядька Івановича.

У повісті одною з найяскравіших тенденцій емансипації є те, що Наталка стає господинею своєї долі. Наталка переборює себе, міщанське середовище і стає незалежною від родичів. На відміну від Олени Ляуфлер, Наталка виграла двобій із «чоловічим» світом, змогла відстояти своє право вибору, свою свободу, своє прагнення до самовираження.

Наступна її мрія – це творчість. Через літературу вона хоче реалізувати себе. До неї приходить думка, що вона є донькою свого народу, тобто маємо образ не просто дівчини-інтелігентки, а ще й національно свідомої особистості. Через перо вона зможе допомогти пригнобленим і знедоленим.

Головна особливість характеру Наталки – не здаватися ні перед якими складними життєвими обставинами, а прокладати собі дорогу в житті. Це боротьба зі смиренням і зневагою, з невільницьким схиленням перед важкими обставинами.

Отже, Ольга Кобилянська в повістях «Людина» і «Царівна» порушує проблематику фемінізму і демонструє жінку-емансипатку. Письменниця майстерно змалювала внутрішній світ жінки такого типу. Вони є інтелігентними і рішучими, їм притаманна постійна боротьба з тогочасними патріархальними поглядами. Але в цілому можна підсумувати, що найбільша боротьба, яку вони вели – це боротьба із собою. Здебільшого ці жінки були самотніми у своїх поглядах. Але їхня віра у краще майбутнє давала сили рухатися вперед. Літературознавці у своїх працях вказують на те, що письменниця показала нам «нову» жінку, яка прагне до самореалізації і витісняє той стереотип, який був проголошений у патріархальні часи – бути виключно матір'ю та дружиною.

РОЗДІЛ III

ЖІНКА-МИТЕЦЬ У ПОВІСТІ «ЗА СИТУАЦІЯМИ»

Творчість Ольги Кобилянської стала новим явищем в українській літературі. Саме її вважають засновницею української феміністичної прози. Її авторський доробок величезний і різнобічний. Вона одна з тих письменниць, яка першою торкається теми рівноправ'я чоловіків і жінок.

Жінка є центром цілої низки творів Ольги Кобилянської, як малих так і великих жанрів. Саме її вважають психологом жіночої душі. Серед її творів є такі, які були досліджені більшою мірою (наприклад, «Царівна», «Людина», «В неділю рано зілля копала...» тощо), а є менш відомі твори, хоча не можна сказати, що вони менш значимі. Зокрема такою є повість «За ситуаціями».

Ольга Юліанівна була творчою, обдарованою особистістю, з юного віку цікавилася музикою, живописом, про що свідчать і її щоденникові записи. Тому цілком природно, що у значній частині творів вона звертається до образу жінки-митця. Наприклад, у новелі «Valse melancolique» перед нами постає образ мисткині, для якої гра на піаніно є захистом від повсякденних труднощів, способом вираження власного я. Тільки через мистецтво вона може заспокоїтися, відчувати себе щасливою, тільки гра на піаніно може розкрити її внутрішній світ перед співмешканками. Музика, яку вона грає, дає можливість забути ті приниження, яких дівчина зазнала у житті [33, с. 416].

Повість «За ситуаціями» була написана у 1913-1914 роках. Головна героїня повісті – піаністка Аглая Феліцитас Федоренко – високообдарована артистка, якій пророчать всесвітню славу. Так само, як Олена Ляуфлер, Аглая втрачає свого нареченого Андрія. Пізніше знайомиться з Чорнаєм – університетським професором. Цей чоловік сподобався дівчині, отримав певну владу над її особистістю, пообіцявши їй свою матеріальну підтримку. Зрештою, не в змозі подолати численні перешкоди бідності та нестатків, Аглая помирає молодою, знесилена хворобою, так і не зазнавши бажаного щастя.

Микола Євшан досить критично відгукується про повість «За ситуаціями» у праці «Критика, літературознавство, естетика» [7, с.500]. Новаторський твір був надрукований перед самою війною, тож критики не звернули на нього особливої уваги. Сам М. Євшан називає повість «блідюю». Він вважає, що Ольга Кобилянська написала свій твір у невідповідний час і невідповідним людям. Але водночас науковець підкреслює, що варто було б прочитати цю повість, бо письменниця відкрила перед читачами велику буйну жіночу душу.

Аглая Ольги Кобилянської – це тип жінки, яку ми бачимо і в її попередніх творах. В автобіографії «Про саму себе» письменниця згадує, що цю повість вона написала під враженням гри однієї великої драматичної акторки кіно – Асти Нільсен. Авторка хотіла присвятити цей твір саме їй. Ольга Кобилянська вклала в цей твір «лілії своєї душі». Її героїні – це люди творчі, потенційні митці [34, с. 19].

Аглая Феліцитас – неординарна жінка, яка керується лише внутрішнім голосом душі, що опановує її всю, наказує їй сильніше, ніж все інше. Характер у неї досить несамопитий. Вона постійно сумує за грою, за музикою. Життя своє бачить трагічно, але бажає творчої самореалізації. До речі, всім героїням О. Кобилянської, які сумують за своєю творчою самореалізацією, притаманна артистична меланхолійність. Ольга Юліанівна вводить у свою творчість новаторський прийом – розкриває тему «жінка і культура» [7, с.504].

Мистецький смак Аглаї формується під впливом музики та книжок. Її душа живиться музикою й німецькою літературою. Героїня не відчуває своєї національної ідентичності. Батьки не привчали дівчину любити і поважати свою мову. Аглая вважала, що українська мова є меншовартісною. Оскільки в сім'ї ніхто не мав наміру плекати українську мову і культуру, дівчина формувалася під впливом іншої, тобто чужої культури [9, с.352].

Ольга Кобилянська не випадково обрала для своєї героїні ім'я Феліцитас, що означає «щастя». Сім'я, в якій вона виросла, не мала належних фінансових можливостей. Аглая виросла в домі дикої хаотичності, вічних суперечок, хвороби, нещастя, плачу, істеричного сміху. Вона любила музику, ритм і гармонію. Їй було важко жити з родиною, бо ніхто з них не розумів її тонку і гармонійну душу. Ніхто не звернув уваги на її обдарованість, хоча дівчина мала феноменальний музикальний слух. Її батько, художник за професією, як митець міг би підтримати свою доньку, але не зробив цього. Батьки не бачили сенсу приділяти доньці якоїсь особливої уваги [9, с.352].

Дівчина зустріла рідну душу. Це був молодий москвофіл Андрій. Він пророчить дівчині світле й прекрасне майбутнє великої артистки. Після його смерті вона постійно шукає щось чи когось, хто зможе зрозуміти її. Знайомство з професором Чорнаєм і з його братом Йоганнесом Шварцом приносять щось нове в життя дівчини.

У цій повісті авторкою порушуються декілька проблем. Перша – це становлення таланту, що не має можливості отримати належну освіту і піднятися на вершини закладених у людині творчих можливостей. Постійна бідність, несприятливі матеріальні умови, надмірна праця забирають життя Аглаї.

Ще однією важливою проблемою є денационалізація і винародовлення інтелігенції епохи зламу століть. У творі таким постає педагог Чорнай. Цей чоловік, якого охарактеризовано як «професора, великого пана і українця», в дійсності відгородився від

народу, став егоїстом. Він не цікавиться життям та проблемами інших людей. Він не бачить і не розуміє їх, бо повністю занурений у свою роботу. Чорнай – історик і колекціонер, його думки занурені у давнину. І кохання його до Аглаї таке ж егоїстичне. Він не цікавиться її почуттями, а бачить у ній жінку, яка стане відомою артисткою. Це любов самовпевненої і самозакоханої людини, яка хоче володіти «діамантом». Героїня ж О. Кобилянської любить його щиро і наділяє його позитивними якостями.

Авторка змальовує героїню як психологічно складну особистість, яку мучать внутрішні вагання та неспокій. Це загалом притаманно для модерної літератури, яка намагалася якомога глибше проникнути у внутрішній світ персонажів, зокрема в переломні для них моменти. В Аглаї борються суперечливі почуття. Духовно вона тягнеться до Чорнай, а фізично її приваблює брат Чорная – Йоганнес. У цьому любовному трикутнику вона усвідомлює одну важливу річ: заміжжя забере від неї найголовніше – любов до музики. Героїня опиняється у ситуації складного вибору. Вона відверта з професором Чорнаєм. Дівчині боляче зізнаватися, але вона не хоче міняти мистецтво на шлюб. Аглая розуміє, що подружнє життя, хай би воно було навіть гарне, забере від неї часточку її самої, вб'є її. Вона не хоче жити буденним життям, бо кожна любов колись перейде у сірі будні.

Тамара Гундорова наводить уривки зі щоденника Ольги Кобилянської, де та пише про свої таємні мрії, еротичні фантазії. Щоб ліпше зрозуміти своєрідну душу Аглаї, важливо зрозуміти переживання самої письменниці. Автобіографічний момент, який О. Кобилянська втілила в повісті, – це любовний трикутник Андрія, Чорная і Йоганнеса [9, с.352].

Аглаї важко розумітися з людьми. Вона ще сумує за Андрієм, але їй затишно біля професора Чорная і, що дивно, її тягне до Йоганнеса. Постійний хаос, який затаївся в її мистецькій душі, потребує вирішення. Її подруга бачить вихід із цього безладдя – заміжжя. Вона не розуміє Аглаю, її пориви, її переживання.

Професор допоміг дівчині зрозуміти цінність української мови. Вона обожнювала Росію, її культуру, була великою прихильницею поезії Лермонтова і музики Чайковського. Був час, коли дівчина перебувала під великим впливом «москвофільської» групи інтелігенції, яка популяризувала російський царат і протестувала проти вживання української мови. Чорнай допоміг Аглаї полюбити російську прогресивну культуру і водночас полюбити і цінувати культуру свого народу. Їхні погляди інколи розходилися, але в обох переважає любов до рідної мови, без якої не може існувати нація. Аглая і Чорнай уособлюють у собі тенденцію української інтелігенції, яка прагне розвивати прогресивну українську культуру.

Головна героїня – це жінка-митець, в якій серце наповнене любов'ю до музики. Це живить її, надихає, дає їй жити повноцінним життям. Музика для неї як кисень. Її захоплення музикою – понад усе. У душі дівчини справжня боротьба, у неї страх перед реальним життям. І цей страх вона приховує. Всі свої почуття вона вкладає у музику. Вона готова відректися від реального, земного щастя, від гармонії родинного життя. Аглая впевнена, що заміжжя ослабить звук тієї струни, яка божественним голосом наповнює її душу, яка живить її.

Ольга Кобилянська торкнулася денаціоналізації української інтелігенції, і гостро засуджує таких людей, як Йоганнес Шварц, він же Іван Чорнай. Він належить до тої інтелігенції, яка забуває рідну мову, змінює своє прізвище, не цінує рідну культуру і ціллю має виїзд до Америки. «Чужий Йоганнес», як його називає головна героїня – користолюбна людина, злодій, лиходій і зрадник. Це людина, яка не знає що таке гідність, мораль, патріотизм і відданість. Так як себе він вважає «надлюдиною», ці риси непритаманні йому, він вважає їх зайвими і непотрібними для таких «вищих» людей, як він. Жінка для Йоганнеса – це нижча істота, яка не має власних бажань і прав. Вона може бути лише на втіху чоловіку, для задоволення його примх. Викравши чесну дівчину, він зробив з неї рабиню, яка служила для різних гіпнотичних вправ. Коли його коханка помирає, він не сумує, а навпаки, цинічно висловлюється, що для неї це найкращий вихід [35, с.61].

В образі Йоганнеса Шварца Ольга Кобилянська втілює вчення Ніцше. Всі риси цього негативного героя вказують на те, що він послідовник цієї доктрини. Найліпше це проявляється в зміні імені. Він прагне видати себе за чистокровного німця, тобто, це вказує теж на вчення Ніцше про вищу расу. Він обкрадає свого брата, зраджує свою батьківщину, хоче ославити Аглаю, нищить її щастя.

Цікавий момент у повісті, коли Йоганнес чує українську пісню, і ця пісня викликає гострий біль і сором в його душі. Він шкодує, що зрікся своєї вітчизни. Це дає йому поштовх повернутися до батьківщини і вивчити забуту рідну мову. Він повертається до Чернівців. Цей чоловік, який жорстоко поведився зі своєю коханкою, довів її до смерті зовсім молодою, закохується в Аглаю-Феліцитас Федоренко. Ця молода піаністка має владу над ним. Ця влада діє і тоді, коли Аглая стає іграшкою в його руках. Він має погані наміри щодо неї, хоче збезчестити її, але боїться погляду Аглаї. Цей погляд, ця внутрішня сила, що йде Йоганнес неї, змушують відмовитися від наміру про безчестя.

Після фальшивого каяття він сіє сумнів і підозру в думках професора Чорная. Він нищить кохання свого брата. Але і сам усвідомлює, що залишився таким же злодієм, яким тікав колись зі своєї країни.

Завдяки Аглаї, яку він дійсно покохав, молодий чоловік усвідомив, що опинився у безвихідному положенні. Це кохання відкрило йому очі, що не має сенсу тікати від самого себе, бо всюди, куди би він не йшов, опиниться серед таких же мерзотників, яким він є насправді. Йоганнес кінчає життя самогубством.

Ольга Кобилянська цікавилася працями Ніцше, за що її багато критикували. Найбільш цікавою темою для Ольги Кобилянської була теорія Ф. Ніцше про «надлюдину». Ця ідея є центром філософії німецького вченого. Ф. Ніцше запевняє, що «надлюдина» має особливі риси. Кожна людина повинна прагнути стати нею. Вона не повинна вчиняти чи жити так, як диктують тогочасні норми, а має мати свій шлях, свої цінності [19, с. 437].

Дівчина краще погодиться жити в безладді і какофонії мистецького життя, ніж у «правильному», гармонійному шлюбі. Вона вже обрала свою дорогу, і ніхто та ніщо не може відволікти її. Одинока правда її мистецької душі – це музика.

Таких жінок, як Аглая, в суспільстві називають «неврівноваженими». Сила музики сильніша від реалій, які оточують дівчину. Її «рівновага» – це пошук краси, поривів, переживань, високих настроїв. Такий самий образ «неврівноваженої» жінки Ольга Кобилянська створює в новелі «Impromptu phantasie». Новелістика не дає змоги глибоко прослідкувати причини особливої поведінки героїні, та й авторка не ставила собі такої мети. Однак, можемо сказати, що образ феєричної творчої жінки був близьким і зрозумілим письменниці.

Героїня від'їжджає до Відня, коли відчуває небезпеку у взаєминах з професором Чорнаєм. Небезпека – піддатися тим почуттям, які можуть обмежити її свободу. Ця небезпека погрожує їй закрити горизонт, забрати від неї життя. Прив'язаність до когось робить її життя обмеженим, вона задихається і відчуває безнадійність.

Аглая-Феліцитас Федоренко – героїня Ольги Кобилянської – має шалене прагнення до чогось нового в житті. Це одне з найкращих втілень жіночого образу у творчості Ольги Кобилянської.

Микола Євшан акцентував на тому, що головна героїня одинока, бо не має достойних партнерів-однотумців. Аглая – загадкова мистецька душа, яка не змогла розцвісти, бо не була плекана відповідними людьми, які б розуміли її тонку натуру. Неначе сама О. Кобилянська постає перед читачем в образі Аглаї-Феліцитас Федоренко. Адже з усіх українських літераторів нової доби Ольга Кобилянська є, подібно до своїх героїнь, найбільш самотньою на шляху своєї творчої реалізації [7, с.504].

Таким чином, у повісті «За ситуаціями» авторка творить психологічно складний образ жінки-митця з багатим і непростим душевним світом, яка перебуває в пошуках самої себе і

свого щастя та шляхом складних психічних переживань усвідомлює, що сенсом її життя є саме мистецтво.

Це вже не перший твір, у якому письменниця намагається розкрити шлях до самореалізації творчої емансипованої жінки. Однак, саме в повісті «За ситуаціями» основний акцент зміщено від опису зовнішніх подій на розкриття психологічних реакцій. У такому психологічному підході для розкриття проблеми вбачається тенденція тогочасної літератури, тож можна сміливо стверджувати, що твір «За ситуаціями» є гідним зразком не лише української, а й світової феміністичної прози.

РОЗДІЛ IV
ТЕМА ЖІНОЧОГО БОЖЕВІЛЛЯ В ПОВІСТІ «В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ
КОПАЛА...»

«В неділю рано зілля копала...» – найпоетичніший твір Ольги Кобилянської, який був написаний у 1908 році. Письменниця поклала в основу повісті відому українську народну пісню «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Натхненником до написання цієї повісті був болгарський письменник Петко Тодоров. Авторка цікавилася його творчістю, а саме його зверненнями до народних легенд і казок. П. Тодоров майстерно міг вкласти у свою прозу народну творчість. О. Кобилянська була зачарована його мистецтвом і вважала переплетіння легенди і фольклору однією з найкращих тем для написання твору.

Головних героїв повісті Кобилянська взяла з реального життя. Ці типи вона зустріла в горах: циганку Мавру, її батька старого цигана Андронаті, молодого знаного гуцула – Гриця. Усі інші герої є видуманими авторкою.

Письменниця вкладає в жіночі образи свої почуття і погляди. Кожна з жінок: і Мавра, і Тетяна і Настка – прагне бути щасливою. Кожна жінка шукає своє щастя власним шляхом [24, с.204].

Критики зауважили, що письменниця не визначила час події, а місце дії визначено чітко – гуцульське село в Карпатах поблизу угорського кордону.

У повісті можна виділити дві основні сюжетні лінії. Перша з них – це життя циганки Маври, яка покохала боярина і зрадила своєму чоловікові, багатому раю. Суд циганського табору виніс вирок – вигнати Мавру з табору і назавжди розлучити її з дитиною. Якби не її батько Андронаті, який дуже любив Мавру, вона би загинула. Вона жила в лісі сама, збирала і сушила цілющі трави і з цього жила. Цигани відвернулися від неї, вона стала непотрібною своєму роду. А гірський народ – гуцули – пошкодував її. Мавру знаходить жінка на ймення Дубиха, яка шкодує її і бере до себе. Циганка доглядає і ростить маленьку Тетянку. Мавра віддає їй усю материнську любов, якої колись сама була позбавлена.

Друга сюжетна лінія – це історія кохання сина Маври Гриця до двох дівчат – Тетяни та Настки. Ольга Кобилянська проводить паралель між коханням Маври та угорського боярина і коханням Гриця з Тетяною. Подальша поведінка хлопця зумовлена його вихованням у заможній гуцульській сім'ї і успадкуванням характеру рідного батька.

Ця повість підпорядкована не настільки подіям, як почуттям. На перший погляд – це романтична трагедія, історія кохання і зради. Але пізніше ми усвідомлюємо, що О.

Кобилянська дала мало описів, зосередивши свою увагу на розмовах головних героїв. Через ці діалоги ми глибше можемо зрозуміти героїв і розкрити роль символів, які письменниця майстерно вплела у твір. Наприклад, одним з основних символів є топонімічний образ вузької стежки біля скелі, якою важко пройти удвох. Може, вже тут, на цьому етапі повісті, авторка наче натякає, що цим молодим неможливо бути разом.

Кожен персонаж має свою особливість. Кожен герой наділений індивідуальними рисами. Гриць – син Маври – темпераментний, але невпевнений у своїх почуттях хлопець. Настка – його дівчина – мила та ніжна, впевнена в своєму щасті з Грицем. Тетяна – самовпевнена, горда й відважна дівчина, що любить Гриця і впевнена, що хлопець щирий до неї.

Гриць успадкував музичний талант від діда-цигана, родина навчила його розпізнавати добро і зло. Оскільки хлопець виріс серед гір, то мав прагнення до свободи. Він не міг залишатися довго на одному місці. Може, справа тут не тільки в тому, що виріс він серед гір, а й у тому, що в ньому вирувала циганська кров, адже цигани прагнуть кочового способу життя.

Любов Гриця до Настки відрізняється від того почуття, що він відчуває до Тетяни. Настка характером мила, хороша, лагідна. Вона є тією людиною, яка може заспокоїти його постійний нахил до нескінченних мандрів. Оскільки з дитинства вони заручені, хлопець не має нічого проти мати таку дружину як Настка.

Гриць має доволі «вільне» життя, що виражається в постійній нестабільності. Він не має постійної роботи чи зайнятості, і це відбивається в його несерйозному ставленні до дівчат.

Зустрівши Тетяну, яка була протилежністю Настки, хлопець захопився дівчиною. Тетяна була з особливим характером, гарна, з вольовим темпераментом.

У цій повісті письменниця майстерно змалювала різні жіночі долі. Тетяна – уразлива і вільнолюбна дівчина, до виховання якої долучилася циганка Мавра. Дівчина постає перед нами невинною жертвою. Не усвідомлюючи того, Мавра несе свій гріх, свій тягар у невинну сім'ю. Циганчине гріховне життя, кохання до двох чоловіків, залишає відбиток у житті молоді дівчини. Ще помітнішим цей відбиток гріха є у долі Гриця, бо в душі молодого хлопця виявляється якась «подвійність». Його тягне до гарної чорнобрової і гордої Туркині, а водночас хлопець не бачить свого життя без голубоокої Настки. Він постає перед читачем слабодухим, бо не вмів і не хоче приймати важливі рішення, а залишає проблеми на самоплив.

Тетяна – дівчина, яка і життям, і виглядом, і характером відрізняється від середньостатистичної Настки. Ольга Кобилянська не випадково обирає двох протилежних

за характером і зовнішністю дівчат. Перша зустріч Тетяни з Грицем одразу показала, що це не проста дівчина, яку легко обдурити і обвести навколо пальця. Вона спокійна і рішуча, знає собі ціну. Хлопець їй сподобався, але треба час, щоб вона це показала. Вона не є такою відкритою, як Настка. Її гордовитість не дозволяє відразу показати свої почуття. Гриць відчуває, що це не піддатлива Настка, яка постійно догоджає хлопцеві, а навпаки, за цю дівчину треба боротися. Хлопець зник, що чи не кожна дівчина прагне його кохання. Зустріч з Тетяною показує йому, що вона інша. З погордою звучать її питання і відповіді. Якби Гриць вже тоді звернув увагу на її характер, на її вчинки, то може був би чесним до неї і зізнався Тетяні, що має кохану людину. Зарозумілість і схильність до «вільного» життя взяли верх над хлопцем. Він з азартом занурився у нові стосунки, не думаючи про трагічні наслідки.

Тетяна чекає від Гриця гідного кохання. Дівчина постійно насміхається над хлопцем, і цим прикриває свої палкі почуття до нього. Гриць і Тетяна – це близькі і водночас дуже різні характером і розумінням своїх почуттів люди. Тетяна неначе хоче сформуванати хлопця на свій лад. У неї щирі і глибокі почуття до юнака. Але Гриць, нестійкий у своїх життєвих поглядах, вільний у стосунках, не бачить переживань і не сприймає тих почуттів, що палають у дівчині. В обох різні духовні цінності. Гриць хвалиться багатством своїх батьків, а Тетяну це не цікавить. Вона не та дівчина, яку можна вразити грошима. Вперше хлопець зустрічає опір. Чекаючи звичного захоплення і легкої відданості зі сторони дівчини, Гриць з подивом зауважує, що це не така людина. Це збило його з пантелику і викликало гнів. Розпечений хлопець приголомшений такою поведінкою і погрожує вдарити дівчину. Може, цей вчинок повною мірою розкриває істинний характер Гриця. Може, це був дзвіночок для Тетяни лишити його і ніколи не зустрічатися з ним. Але і для дівчини це нові враження. Це інтрига, яка зачепила її палкий, гордовитий, але чистий характер. Їх тягне один до одного, й водночас їм важко порозумітися.

Для Тетяни любов – це найцінніше почуття, найвища цінність, що єднає її з іншими неоромантичними героями доби романтизму (наприклад, Мавка з «Лісової пісні» Лесі Українки). Для неї це більш важливе ніж родинні стосунки. Тетянине кохання стає стіною між нею і Маврою, між її матір'ю. Ця любов розриває всі психологічні зв'язки між рідними їй людьми. Свої почуття вона ставить на перше місце. Це також є одним із важливих моментів, бо видно, що дівчина зовсім втрачає здоровий глузд.

Гриць зник до дівчат, які покорялися йому, а Тетяна непохитна у своїх поглядах дівчина, непоборна і горда, вона не соромиться своїх почуттів до Гриця і пишається своєю свободою. Тетянине кохання – це кохання на все життя. Вона уособлює ту людину, яка

любить, не поклавши своєї волі до ніг нікому, але і не чекає, щоб хтось це зробив. Тетяна прагне дати щастя і бути щасливою.

Покохавши хлопця, вона вважає, що знайшла гідну й чесну людину, яка має ті ж високі почуття і прикрасить її життя. Гриць покохав Тетяну, бо побачив у дівчині красиву і чарівну душу. Спочатку йому сподобались її гордовитість і палкий характер. Йому сподобалося й те, що дівчина не зразу відповіла йому взаємністю. Але з часом, коли Тетянине кохання вже не вимагає боротьби, бо дівчина покохала чисто і відверто, хлопець усвідомлює, що в їхніх стосунках ніколи не буде тієї гармонії, про яку він мріяв. Він ніколи не намагався зрозуміти Тетянину душу. Гриць не може скористатися любов'ю дівчини, коли йому того захочеться. Він повинен спочатку довести їй, що гідний кохання. Тетяна вільна і непослідовна. І Гриць це бачить. З часом юнак усвідомлює, що Настка ближча до його серця, бо вона більш покірنا його розпеченому характеру.

Мабуть, основною причиною погіршення в стосунках молодих є обман. Тетяна лишає свою гордість і починає боротися за своє щастя. На той час вона вже не може ясно думати. Дівчина звертається за поміччю. У неї немає наміру вбивати, вона не бажає смерті. Її місія – це навести порядок у стосунках з Грицем. Вона хоче допомогти хлопцеві, подолати цю роздвоєність його почуттів. Він має кохати лише її. І Тетяна в цьому йому допоможе.

Увесь цей конфлікт, вся ця колізія лежать тягарем на чесній дівчині, яка палко покохала Гриця. Тетяна чи, як її доречно називають, Туркиня, самовпевнена, дика натурою дівчина. У цій повісті вона стає жертвою, яка виявляється безсильною перед роздвоєністю почуттів коханого.

Велику роль у трагічній долі дівчини відіграє Мавра. Несвідомо вона приносить лише нещастя для тих, кого любить. Вона перша дізнається про кохання Тетяни і Гриця. Вона розказує про свою нещасну долю і цим неначе проклинає молодих. Її роздуми і поради втілюються в життя дівчини. Мавра застерігає Тетяну, що не треба довірятися чоловікам. Виходячи з власного досвіду, жінка дає поради. Її попередження звучать так, немов стара циганка знає правду.

Дівчина божеволіє. Найповніше це показано в її вчинку, коли в паніці вона дає Грицеві чарівне зілля в надії на те, що «ліки» вилікують хлопця від цієї «подвійної» душі [4, с.197].

Її божевільний вчинок – це один з елементів баладної, етики який притаманний жіночим персонажам. Як і в баладі, О. Кобилянська не вважає героїню винною в тому, що Гриць зрадив. Винуватим вважає хлопця, який був нечесним перед обома дівчатами.

Ольга Кобилянська не єдина письменниця в українській літературі, яка розробляла тему божевілля. Подібний стан жінки змалювала в історичному романі у віршах Ліна Костенко. Роман «Маруся Чурай» написаний за тією ж схемою, що і твір Ольги Кобилянської.

Зрада коханого підштовхує Марусю та Тетяну на божевільний вчинок. Аналізуючи збіги в обох творах, ми доходимо висновку, що Маруся і Тетяна є максималістками в коханні. Кохання – то назавжди, зрада карається смертю.

Божевілля вирує в Тетяні. В її житті тільки одна ціль – позбутися того Гриця, який зрадив її. Покарати його, «вилікувати» його. Якщо юнак не з нею, нехай не дістанеться Настці. Тетяна не бачить іншого шляху в подоланні цього конфлікту. Вона гадає, що цей вчинок принесе їй душевний спокій і мир.

Існує принаймні два погляди на божевілля Тетяни. Один – це погляд самої письменниці, а другий, більш психологічний – погляд сучасних науковців.

Т. Гундорова вважає, що О. Кобилянська попереджає читача, що дівчина не хоче вбивати самого Гриця, а лише те зло, яке в ньому живе [4, с. 198].

Ольга Юліанівна не випадково використовує цей архетип. Вона хоче поставити вагомий акцент на тому, що фатальні жінки невинні. Сама okazія наштовхує жінку на такі відчайдушні кроки. В своїй повісті вона крок за кроком підводить читача до того, що Тетяна є жертвою обставин. Маврин син, Гриць, не бачить наслідків і не хоче брати на себе відповідальність за свої вчинки. Слабкий характером, він думає, що всі дівчата однакові, створені для примх чоловікам. Хлопець вважає, що жінки мають бути більш свідомими у стосунках і не розуміє реакції Тетяни. Він сліпий до своїх вчинків, не хоче і не бачить своєї провини в тому, що освідчився в коханні двом дівчатам.

Після написання повісті О. Кобилянська мала намір побачити його інсценізованим Лесею Українкою. В своєму листі до Лесі Українки вона сама характеризує героїв. Письменниця особливий наголос ставить на двох дівчатах – Тетяні і Настці. Ольга Кобилянська в цьому листі пише, що в інсценізації вона би переписала частину повісті. А саме – зустріч двох дівчат. Важливість зустрічі була би в тому, що через розмову з Насткою Тетяна могла би побачити безвихідність свого кохання до Гриця. Настка, яка постає перед читачем більш лагідною і жіночою, насправді є матеріалісткою. Вона впевнена і рішуча у своїх діях. Тетяна розуміє, що ця дівчина, яка заручена з Грицем вже з дитинства, має головне право на Гриця і не відступить від нього ніколи. Для Тетяни це звучить так, немов її вкинули у безодню. Вона божеволіє з туги [9].

Галина Левченко у книзі «Зачарована казка життя Ольги Кобилянської» провела паралель між дитинством Тетяни і її дорослим життям. Дослідниця зовсім в іншому світлі інтерпретує проблему жіночого божевілля. Вона бере за приклад уривок з повісті, де описується, як спокійно живе дівчинка у матері. Тетянка не чує і не бачить багато, бо матір береже її від лихого світу. Г. Левченко зауважує, що Тетяна свідомо вибирає, що їй бачити і чути. Вона, як той невротик, свідомо не хоче бачити травмуючих впливів реальності. Це

пізніше відіграє свою фатальну роль. Тетяна зосереджується на гарних речах, які приємні її очам, а ті, які їй не до вподоби, вона заперечує або просто не помічає. Г. Левченко вважає, що ті люди, які не хочуть бачити реалії і жити в них, схильні до божевільних вчинків. Науковиця не осуджує, але і не захищає вчинок дівчини. Вину вона кладе на виховання матері і, як вона її називає, на «чорну няню». Мавра зіграла найбільшу роль у житті Тетяни. Вона створила для дівчинки нереальний, фантастичний світ. Кожне бажання Тетянки без слів було виконано. Навіть рідна матір не могла сперечатися з нею. Дубиха передбачала до чого це все приведе. Матір багато роздумувала над вихованням своєї дитини. Але циганка взяла верх над жінкою, запевнюючи її, що для дитини Маврині методи виховання будуть правильними.

Пізніше сама Мавра, коли говорить про ймовірні реальні речі, бачить як Тетяна реагує на них. Дівчина реагує по-дитячому, тупає ногами, не бажає нічого чути і бачити. Коли стара жінка наважується припустити, що може статися так, що дівчина розчарується у своїх почуттях, Тетяна обурюється. Коли старий музикант Андронаті повідомив дівчину про весілля Гриця з Насткою, Тетянина агресія направлена на старого. Вона сильно штовхає його, від чого він не може втриматися на ногах і падає.

Зигмунд Фройд у праці «По той бік принципу задоволення» наводить приклад того, коли людина не може жити в реальності. Він аналізує думки і вчинки таких людей. Живучи у своїй «реальності», вони схильні галюцинувати. Ольга Кобилянська влучно примітила, що Тетяна, поговоривши з Маврою про Гриця, вже йдучи геть від старої хати, раптом ніби чує сміх старої циганки [26]. Тут уже явні ознаки божевілля, які пізніше стають ще сильнішими. Зрада милого змінила Тетянине ставлення до оточуючих людей. Вона вважає, що всі хочуть їй зла. Спочатку Мавра, потім старий Андронаті, а потім і самий Гриць. Усю провину вона ставить на те зло, яке проживає у Грицеві. Дівчина впевнена: якщо вона вб'є «роздвоєність» хлопця, він стане вільним, і вони знову зможуть бути разом. Тетяна страждає від того, що Гриць любить не тільки її. Вона хворіє цією думкою, яка нищить її свідомість. Дівчина міняється на очах. Існування Гриця не дає спокою Тетяні. Як запевняє Галина Левченко, егоцентричність Тетяни перейшла у божевілля. Вона повинна діяти [14, с. 77-78].

Людина, у якої спостерігається психічний дисбаланс у свідомості, відчуває себе покинутою всіма. Вона дезорієнтовано блукає, шукаючи відповідей, які вже ніколи не почує. Бо в ній вже зародилася її істина, яку вона хоче виконати [27, с.592].

Людині XXI століття важко уявити жіноче божевілля, до якого призводять вразливу і чуйну жіночу душу перипетії, описані у творі. В наш час жінка має більше свободи обирати свій шлях чи міняти ситуацію, і не боятися осуду суспільства. Зрозуміти цей трагічний

вчинок можна лише у тому випадку, якщо ми знаємо закони і звичаї тих часів, коли проживали наші герої.

Митці беруть за приклад так зване «жіноче божевілля» як засіб вирішення конфліктної ситуації. Цей сюжетний хід застосовувався у світовій та українській літературі, коли жінка як жертва обставин опиняється в такій ситуації, з якої вона бачить лише один вихід. Її чуттєве і психологічне падіння призводить до того, що вона лише одним шляхом може і хоче зупинити цей конфлікт і заспокоїти свою душу. Цим вона нібито бунтує проти патріархального світу, який в усіх соціальних, моральних і психологічних провинах звинувачує саме жінку. А вона в своєму божевіллі хоче це виправити, допомогти. Допомогти собі, щоб заспокоїти свою наповнену люттям душу, і допомогти суспільству позбутися тієї людини, завдяки якій цей конфлікт виник.

Таким чином, обидва погляди на божевілля головної героїні твору мають право на існування. Щоб оцінити погляд Ольги Кобилянської та зрозуміти психологічний стан дійових осіб та їхні вчинки, слід глибше вивчити моральні норми тих часів.

РОЗДІЛ V

ЖІНКА-МАТИ У ВЕЛИКІЙ ПРОЗІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

У своїй прозі Ольга Кобилянська велику увагу приділяє образу жінки-матері, яка постає перед нами в різних психологічних іпостасях: емоційною, демонічною, інколи навіть божевільною.

Письменниця спостерегла у творах, що жінка-матір має підсвідому владу над своїми дітьми і не помічає, або не зважає, що це може закінчитися трагедією. Ця жінка живе наче поза суспільством, з особистими емоціями, які керують нею.

У спогадах авторка часто згадує свою сильну прив'язаність до матері. Ці моменти і почуття вона інколи втілює у власних творах [9, с.11].

Хоча письменниця багато читала Ф. Ніцше і захоплювалася його вченням, вона не погоджувалася з тією думкою, яку видатний філософ висловив у своїй праці: материнство є лише одним із природніх процесів і нічим більше. Ольга Кобилянська навпаки належну увагу приділяла материнському вихованню. Її матері – самовіддані жінки, які не раз перебирають страждання своїх дітей.

Ольга Кобилянська неодноразово створювала образ матері у своїх новелах, оповіданнях і повістях. Аналізуючи її більші твори, такі як «Земля», «В неділю рано зілля копала...» і «Через кладку», ми можемо виділити образи трьох жінок у ролі матерів, які за своїм статусом і поведінкою відрізняються одна від одної. Одна з них – проста селянка Марійка; друга – знедолена циганка Мавра, а третя – заможна землевласниця пані Олесь. Спільне у них лише одне: вони люблять своїх дітей і готові на необдумані вчинки, які інколи призводять до трагедії.

5.1. «Земля»

Повість «Земля» є одним із найкращих творів Ольги Кобилянської. Вона писала її з досить довгими перервами. Процес написання тривав із 1898 до 1901 року.

Сюжет повісті написаний на основі реальних подій. Недалеко від села Димки батько О. Кобилянської мав свій будинок. Ця садиба перейшла в спадок Ользі Юліанівні. В основу твору Ольга Кобилянська взяла історію сім'ї Жижіанів, яка вважалася однією з найбагатших селянських родин, бо обробляла власну землю. Саме у них сталася трагедія, коли молодший брат Сава вбив свого брата Михая. Злочин стався в листопаді 1894 року. Кобилянських про вбивство інформувала їхня наймичка Анна. Вона розказала

Кобилянським, що Саву взяли до в'язниці. На суді його матір давала неправдиві показання, щоб допомогти сину уникнути кари. За це вона понесла відповідальність. У подальшому батько Ольги Кобилянської допоміг сім'ї Жижіанів, оскільки був досить впливовою людиною, попросив суд звільнити Саву з-під варти, і так хлопець уникнув кари [1, с.97]. У реальному житті мова йшла про румунську сім'ю, а письменниця зробила своїх героїв українськими селянами.

Головною темою повісті є братовбивство. Письменниця багато працювала над цим твором, аналізуючи і вивчаючи життя простих селян, матеріал вона збирала понад три роки. Вона зрозуміла, що такі трагедії, як братовбивство, були не поодиноким явищами тих часів.

У повісті «Земля», Ольга Кобилянська, крім іншого, висвітлює стосунки матері і дитини.

Головним героєм повісті постає Івоніка Федорчук, його жінка Марійка і їхні сини Михайло та Сава. Для Івоніки, який виступає втіленням справжнього і справедливого господаря, земля була неначе жива істота. Він перетворився у раба, який віддав їй свою молодість, свої сили, своє здоров'я. Чоловік і жінка знали, що, маючи землю, вони не будуть голодними, і цей спадок одного дня перейде до їхніх дітей. Але все змінилося, коли одного дня в сім'ю прийшла трагедія. Молодший брат Сава вбив свого брата Михайла. Цей випадок змінює все в сім'ї.

У родині кожен по-різному ставиться до землі, до праці, один до одного. Ольга Кобилянська неначе ділить дітей і батьків, які успадкували різні характери. Михайло пішов у батька, а Сава – у матір. Сергій Єфремов назвав цей твір містичним, бо все життя люди знаходяться під владою землі, яка позначилася на їхній психіці, вдачі та переживаннях [8, с.428].

Однією з ключових фігур повісті є Марія – матір, яка багато працює і ростить двох синів. Вона переживає за них і має свої плани щодо їхнього життя. У неї сильно розвинене материнське почуття.

Героїня Ольги Кобилянської – це проста селянка, яка через свою любов до роботи, через щоденні турботами змінилася. Постійна економія грошей зробила з лагідної дівчини суворо жінку. Марійка постає перед читачем як черства, досить молода ще жінка, яку тяжка робота передчасно зістарила хоча й одночасно загартувала.

Жінка сліпо вірить, що її сини люблять землю і продовжать цю велику працю після смерті батьків. З часом вона усвідомлює, що Сава не такий, як Михайло. Їй здається, що Сава вже дитиною був злий і поганий. Земля для нього – непотрібний тягар. Вона більше любить Михайла, його ставлення до землі, на якій він любить працювати. Після смерті Михайла, якого вона любила стриманіше, ніж Саву, жінка розуміє, що треба діяти, бо якщо

сім'я втратить обох синів, не буде кому працювати. Вона сумує за Михайлом, і боязнь за Саву виявляє емоції, які Марійка ніколи не показувала. Інколи ці вияви почуттів настільки сильні, що вона здається божевільною. Причиною її мінливості є страх того, що син потрапить за ґрати. Як матір Марійка розривається між двома почуттями: жаль за вбитим сином і страх втратити сина-вбивцю. Вона свідомо бреше, бо її інстинкт зберегти свою дитину більший за те, щоб тверезо думати. Вона обманює і бреше не тільки іншим, але й собі.

Марійка вірить у Бога, але і це не зупиняє її йти на злочин. Вона бреше в суді, даючи неправдиві свідчення. Але після довгих страждань героїня усвідомлює, що брехня самій собі та іншим ніколи не змінить того факту, що Сава є вбивцею.

Після вбивства сина головною проблемою Марійки є те, що буде з землею, хто її буде обробляти, хто її успадкує. Вона і слухати не хоче про те, що її син був убитий рідним братом.

Цікавим моментом у повісті є протиставлення двох батьків, тобто взаємини Івоніки і Марійки зі своїми синами. Інколи батько більш по-материнськи любить своїх синів. Після загибелі Михайла, хоча він знає, що Сава вбивця, але не перестає любити сина. Марійка ж, яка після виснажливих років шаленої праці стає більш черствою, зрештою божеволіє.

Марійка – це матір, яка не змогла подолати божевілья і не зуміла тверезо дивитися на речі. Вона не змогла переступити через свої емоції і, коли визнала те, що Сава є вбивцею, Марійка зненавиділа його. Вона не може перебороти сліпу материнську любов до Михайла і ненависть до братовбивці Сави. Ця постійна, неминуча боротьба призводить до роздвоєння особистості. Вона міняється і ззовні, і внутрішньо. Її біль, її думки поїдають її сутність. Марійка починає бути схожою на «білих бабусь» [13, с.563].

Аналіз повісті «Земля» дозволяє з впевненістю стверджувати, що герої твору є жертвами тогочасних обставин. Івоніка і Марійка все своє життя поклали на те, щоб мати клатик землі. Івоніка обожноє землю і відчуває її. Марійка ж робиться скупюю у всіх значеннях цього слова. Вона відчуває себе господаркою і не може змиритися з вибором синів. Скупість відображається і тоді, коли Марійка з чоловіком намагаються відкупити Михайла від рекрутства, продавши биків. Коли це не вдається, Марійка не так сумує за сином, як за марно відданими грошима, які вони отримали за проданих биків.

Марійка сліпо вірить у свої погляди. Вона не бачить того, що Михайло кохає Анну. Вона бачить іншу жінку біля сина, яка є справжньою газдинею і має землю. Марійчин гнів веде до того, що вона виганяє Анну з дитиною, не шкодуючи рідного внука, бо її власницьке почуття вбило в ній весь материнський інстинкт. Пізніше героїня усвідомлює, що відштовхнула від себе дитину, яка нагадує її сина. Марійчина ненависть до невісток

пояснюється її власницьким антагонізмом. Жінка не може уявити ще когось у себе на господарстві. Вона є господинею землі і всіх скарбів, які були здобуті важкою працею.

Ольга Кобилянська осуджує таку скупість Марійки, а Гнат Хоткевич, український письменник, виправдовує жінку. Він пояснює, що Марійка не скупа, а бережлива й економна жінка, яка навчилася цінувати все, що було заробленим важкою працею [8, с.431].

Для Марії праця – це багатство і скарби, для її чоловіка – це радість і гіркота. Івоніка не шкодує втрачені гроші, бо їх можна заробити. Марійка –шкодує кожний шеляг, бо через втрату вона стає біднішою.

Таким чином, образ Марійки – це образ жінки, в якій любов до землі вбила усіляку людяність, перетворивши і спотворивши її особистість. Ольга Кобилянська висвітлила психологічно нестабільну натуру сільської матері, яка так і не змогла вийти зі стану роздвоєння між любов'ю і ненавистю.

5.2. «В неділю рано зілля копала...»

З усіх повістей Ольги Кобилянської найколеритніше виписаний образ матері в особі циганки Маври.

Мавра – жінка, яка живе в таборі, де дружина повинна постійно підкорятися своєму чоловікові, де кожна закриває очі на жорстокість і приниження від чоловіка, де чоловік є богом, а жінка постає як щось другорядне, яке не має права голосу і не має права скаржитися. Мавра робить помилку, через яку її життя змінюється. Хто у цьому винний, Ольга Кобилянська не уточнює.

Мавра постає перед читачем жертвою обставин, яка все життя страждає. Першою помилкою є її кохання до угорського боярина, який використав дівчину у своїх хтивих цілях. Відкинута і проклята своїм народом, вона живе сама у лісі.

Найстрашнішою трагедією героїні є втрата рідної дитини. Це болить їй більше, ніж вигнання з табору. Народивши дитину, вона не має часу насолоджуватися радіщами материнства, а змушена сплачувати свій вічний борг за зраду [11, с.352].

Письменниця щиро співчуває своїй героїні. Мавра – циганка, від якої забрали її гідність, її життя і її дитину, яка після цього ніколи не зможе жити нормальним життям. Відповідно до диких родових традицій жінка втрачає своїх батьків. Ні матір, ні батько, не підтримують з Маврою стосунків. Цікавим моментом в повісті є те, що Андронаті, батько Маври, через любов до доньки допомагає їй, і через багато років зустрічається з нею. І як колись давно, коли старий батько відводить Мавру з табору, через багато років веде її назад.

Життя Маври міняється на краще, коли Дубиха, багата гуцулка, шкодує її і Мавра живе в неї, доглядаючи маленьку Тетянку. Тут вона має змогу передати всю ту материнську любов, яку притримувала для сина, маленькій дівчинці. Мавра і Дубиха відрізняються одна від одної у стратегії виховання. Дубихина любов і виховання буденні у порівнянні з Мавриними. Обидві є матерями, обидві хочуть передати свої особисті цінності Тетяні.

Письменниця дуже ретельно аналізує владу материнського інстинкту в Мавриному житті. Мавра виступає як матір-вихователька, але ревно перебирає владу у свої руки. Вона вважає Тетянку подарунком долі. Втративши свою дитину, циганка усю палку любов віддає дівчині. Оскільки Мавра має більший вплив на дівчинку, Тетяна, не відаючи того, більше слухається її. У творі немає однозначних тверджень, що Мавра одразу мала намір перебрати функції матері. Але в подальшому ми бачимо, що дівчина вже не могла жити без неї. Постійні зустрічі у Мавриному лісовому житлі вказують на те, що Мавра мала велику владу над дівчиною.

У повісті своєрідно розкривається міфологема родового прокляття. Циганка неначе приносить усім нещастя. Через її вчинки батько – музикант блукає по світу, а Дубиха втрачає свою Тетянку. Не усвідомлюючи того, Мавра винна і в смерті молодих. Вона розказує Тетяні про чарівне зілля, що лихо виганяє, а Гриця насторожує, щоб не любив дівчат чорнооких.

Втративши сина, героїня все одно лишається матір'ю. Всі свої почуття вона віддає Тетяні. Вона виховує її, передаючи свої «циганські» цінності. Пізніше, коли циганка переходить жити в лісову хатинку, її стосунки з Тетяною ще глибшають. Це її єдина радість і розрада. У повісті вона як матір-вихователька повністю привертає дівчину на свою сторону.

Зрада Маври визначає долю Гриця і Тетяни. Коли Мавра дізнається від свого батька, хто її син, вона зразу усвідомлює особливості його характеру. Своім гострим розумом циганка зрозуміла, звідки той гонор і чванливість. Впізнала Мавра і циганську натуру, яку її син успадкував від неї. І бачили її старі очі ту невизначеність, безвідповідальність і безтурботність, якими був наділений її Гриць.

Мавра хоче допомогти Тетяні і Грицю. Кожному з них окремо вона дає поради і напуття. Не відаючи того, вона немов заганяє молодих у пастку. Її наміри суто материнські. Але і тут вона програє, бо все кінчається трагедією. Мавра вже остаточно втрачає сина і Тетянку [11, с.563].

Все своє життя жінка несе кару за свою провину. Після смерті Гриця вона розуміє, що ця трагедія є розплатою за її гріх. Жінка усвідомлює те, що появою в житті Тетяни, вона

ніби прокляла дівоче життя. Як і Мавру ніхто не жалував, так і хлопець не пожалів Тетяну. Мавра багато роздумує про те, що хлопець несе у собі циганський менталітет.

К. Юнг називає таких матерів, як Мавра, демонічними. Це тип матерів, які нічого путнього не змогли дати своїм дітям, а лише нещастя [31, с.352].

Отже, в образі Маври О.Кобилянська втілює міфологему родинного прокляття, розкриває жінку, яка все своє життя змушена розплачуватися за недозволене кохання і не має повноцінної можливості реалізувати свій потужний материнський інстинкт.

5.3. «Через кладку»

Повість «Через кладку» (1911) свідчить про розширення тематики української модерної прози, адже присвячена проблемам формуванню та різноманітності української інтелігенції. Цей твір один із критиків назвав «найслабкішим» твором письменниці. Ольга Кобилянська вважала, що навпаки, це її «улюбленіше» творіння.

Назва твору «Через кладку» має своє пояснення у авторки. Вона вважала, що кожна людина повинна побороти ті речі в житті, які її принижують. Кожна людина повинна пройти через свою життєву кладку, лишивши позаду все, що робить її нікчемною.

Праобразом головного героя повісті, Богдана Олеся, став чоловік, якого вона все життя любила, але не взаємно – Осип Маковей.

Історія ведеться від імені Богдана Олеся, заможного урядовця, який кохає молоду інтелігентну дівчину Маню і дружить з її молодшим братом Нестором.

У повісті два головні герої – це Богдан і Маня, але в їхньому житті значну роль відіграє мати Богдана, пані Олесь. Своєю присутністю вона диктує події, які стають знаковими у житті молодих людей. Стосунки Мані і Богдана розвиваються повільно. У цьому винний сам Богдан, який невпевнений у своїх діях і нерішучий. У його житті велику роль відіграє мати. Сам того не усвідомлюючи, герой прислуховується до неї і перебуває під її впливом.

Пані Олесь – це властолюбна, егоїстична, тверда, недоступна і сліпа до інших бід жінка, яка любить свого сина Богдана. З повісті дізнаємося, що тільки його і любила. Чинила тільки по своїй волі, не питаючись сина, мала психологічний вплив на нього і цим не дозволяла йому вирости, тобто стати незалежним чоловіком. Сина вона вважає своєю власністю [29, с.529].

Попри те, що в сім'ї панує матриархат, Олесь бажає мати покірну жінку, яку він може підкорити. Зустрічі з Манею і Нестором загострюють його стосунки з матір'ю. Її власницький материнський інстинкт не хоче поступатися сином.

У творах О. Кобилянської образ матері не завжди має лише виховну функцію, він подеколи має містичну наповненість. Йдеться про матір Богдана, сила зв'язку між нею та сином є містичною. Матір веде підсвідому війну з сином, в її намірах підкорити його своїм бажанням. Пані Олесь самодостатня і самовпевнена жінка, яка не бачить біля сина збіднілих інтелігенток, зокрема, таких, як Маня Обринська. Егоцентрична жінка, яка звикла, що її слово понад усе, просто руйнує життя оточуючим людям.

Науковець Тамара Гундорова вважає, що мати Богдана займає центральне місце в житті сина. Але тут йдеться не про гармонійні стосунки сина і матері, а про власне материнське «я», яке мало-помалу втілюється в синові [4, с. 187].

У повісті «Через кладку» місце батька займає мати, яка ніколи не поважала свого чоловіка. Порядок гармонійності між батьками і дітьми розпався. Богдан постійно воює зі своєю матір'ю і жалкує за батьком. Він любив його щиро, і ці прояви нестачі чоловік постійно згадує. Своєю агресивною любов'ю вона не дає Богдану вирости, розвиватися. Сину бракує батьківської простої підтримки. Пані Олесь хоче формувати сина на свій лад. Задачею Богдана є побороти цю любов і нарешті стати повноцінним чоловіком.

За сильним і вольовим характером матері Богдана стоїть самота, непорозуміння, нероздільне кохання, негідний чоловік. Тамара Гундорова називає такий тип «кастрованою жінкою». Іншими словами її ще називають меланхолійною жінкою, яка постійно маніпулює сином [4, с. 70].

Чоловік її, який походив з простих мужиків, був священником. У повісті він описаний нещасливим чоловіком, який часто випивав і цим забувався. Це зробило пані Олесь жінкою з матриархальними поглядами, жінкою з чоловічим характером [4, с. 125].

На початку повісті головний герой розмірковує над своїм майбутнім. Йому тридцять п'ять років, але він відчуває себе старим. Мужчина бачить перемиїни у своєму настрої і хоче змін. Мати Богдана теж угляділа ці зміни у синові і хоче допомогти. Вона пишається ним і хоче йому гідного майбутнього.

Нечесно було з її сторони попросити сина ніколи не залишати її. Після смерті чоловіка, коли Богдан психологічно чуттєвий до всього, що коїться навкруги, вона благає його ніколи не залишати її. Це все сталося у кімнаті, де помер батько. Може, цей спогад постійно переслідує Богдана в його подальшому житті. Вона кличе свідком дух свого померлого чоловіка, чим психологічно поборює сина.

У життєвій драмі Богдана ключову роль зіграла пані Олесь. Богдан роками йшов до любові, аж поки Маня згодилася бути його жінкою. Ці роки потрібні були Богдану, щоб виховати у собі справжнього чоловіка, і, головне, розірвати надмірно тісні зв'язки з матір'ю.

Богдан постійно себе називає справжнім чоловіком, у цьому підсвідомо розкриваються справжні риси його характеру, з якими він бореться, а саме: безідейність, підданство, підлість, покора, безсилля і буденщина. Ці риси в Богдані живить і його мати, яка тонко натякає синові на успадковані від батька норми поведінки. Вона не усвідомлює, що через це він не може «зрушити з місця»: не бачить свого майбутнього, не знає, куди йому йти, що шукати. Мати не допомагає синові знайти себе, знайти зміст свого життя, а, навпаки, хоче остаточно прив'язати його до себе. Недарма вона не любить Маню і Нестора Обринських. Вони не належать до сірої маси тогочасної інтелігенції, а до людей нового типу. М. Євшан дуже доречно написав про таких людей. Вони працюють над собою, розвивають себе, щоб були переміни в житті народу, а не чекають перемін в інших. Вони багаті духом і горді, але в хорошому сенсі цього слова.

Пані Олесь зарозуміла жінка, і ця риса присутня в Богдані. Для нього це вада, а для його матері це належне. Вона з огидою дивиться на сім'ю Обринських, бо її матеріалістичне бачення не дозволяє їй побачити те багатство, яким наділені Маня і Нестор. Вона бачить, що її син страждає і бореться з собою. Як мати, вона не допомагає йому у цій боротьбі, а ще більша затягує його у власний світ [7, с.504].

Богдан виростає у тиранії рідної матері. Він мріє про життя з Манею, але не може переступити через психологічне насильство, яке стара жінка скоює над ним. Їй грає на руку, що Богдан постійно говорить про своє «мужицтво».

Аналізуючи образ матері, ми схильні засудити її вчинки. Досліджуючи глибше її поведінку, ми доходимо до висновку, що, з однієї сторони, вона оберігає свою дитину від необдуманих вчинків і усіляких бід. Мати постійно дає свої поради, не зважаючи на те, які наслідки це принесе у майбутньому. З іншої сторони, безперервний нагляд над життям своїх дітей і піклування про них руйнує їхню самооцінку і позбавляє можливості вибору. Через такі дії матерів у них виростають агресивні чи деспотичні діти, або навпаки, такі, за яких все треба вирішувати. Ці діти стовідсотково залежать від материнського світогляду [33, с.400].

Пані Олесь, на відміну від Маври, не є демонічною матір'ю. Вона той тип жінки, яка переповнена материнським інстинктом. Вона ніби говорить про свою жертву, але насправді не йде ні на які жертви заради своєї дитини. Пані Олесь, не зважаючи ні на кого, пробивається вперед. Своім вольовим і сильним характером вона бере владу у свої руки. Вона за всім і за всіма стежить. Рано встає, щоби всебічно контролювати дії своїх наймитів. У неї все пораховано і все розраховано. Їй важлива відданість і пильність своїх робітників. Так само вона постійно і всебічно контролює Богдана.

Ольга Кобилянська штучно розв'язала цю проблему. Але в життєвих реаліях деструктивні і садистські вчинки таких матерів руйнують життя і особистість їхніх дітей. Їхня любов легко може перейти у ненависть, якщо дитина вирветься з-під впливу.

Сама Ольга Юліанівна виражає своє ставлення до таких матерів у рядках: «О матері, матері! Сторожі дітей ваших, з бажанням і терпінням, з вашим небом і пеклом для ваших дітей!... О матері! Яка жорстока, самолюбна та Ваша доброта, яка вбиваюча, яка брутальна...» [12, с. 512].

Таким чином, у повісті «Через кладку» створено образ матері, якою володіє сліпа материнська любов, що перетворюється на бажання постійного контролю у всіх сферах життя дитини. А це, зрештою, призводить до страждань власної дитини.

ВИСНОВКИ

У ході виконання роботи ми дослідили суспільні настрої зламу століть, роль жінки в суспільстві та ставлення до неї чоловіків. Опрацьовуючи наукові роботи таких відомих науковців, як Ф. Погребенник, С. Павличко, З.Гузар, Є. Панчук, В. Агеєва, Т. Гундорова, ми мали змогу прослідкувати розвиток жіночої тематики в українській літературі кінця XIX – початку XX століття.

Останні десятиліття XIX століття є одним із найплідніших етапів розвитку української літератури. Саме тоді з'являється жіноче письмо. У творах авторок простежуються тенденції фемінізму та емансипації. Ці тенденції відображали погляди та прагнення творчих жінок. Втілення власного життєвого досвіду відкриває в зазначених творах нові філософські горизонти, змінює ставлення до української літератури як маргінальної, народницької, заангажованої в соціальному плані. Відтепер література має нові цілі, а не виключно лише захищає знедолений народ.

З'являється ціла низка письменниць і громадських діячок: Євгенія Ярошинська, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Наталка Полтавка, Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач), Любов Яновська, Уляна Кравченко, Христя Алчевська, Галина Журба, Наталія Романович-Ткаченко, Надія Кибальчич, Людмила Старицька-Черняхівська, Катерина Гриневичівна. Чи не найяскравішою представницею цієї когорти є Ольга Кобилянська.

У творах цих авторів бачимо нову тематику та проблематику, застосування нових художніх засобів, поглиблення психологізму та ліризму, появу нового типу героя, насамперед жінки-інтелігентки.

Провідну роль у «народженні» жіночого письма відіграла Ольга Кобилянська, яка вже у перших повістях «Людина» й «Царівна» в образах головних героїнь – Олени Ляуфлер та Наталки Верковичівни розкриває проблему жіночої емансипації. Ці персонажі вже не готові миритися з приниженим становищем жінки в галицькому суспільстві, сміливо відстоюють право на людську гідність, на освіту, на самореалізацію. Цей шлях важкий і не завжди успішний, але показово, що ці жінки готові долати найбільші труднощі та супротив. Ці повісті висвітлюють феміністичні проблеми, які залишаються актуальними і в наш час.

Крім образів жінок-емансипаток, популярним у творчості Ольги Кобилянської є образ жінки-митця. Яскравим зразком такого твору є повість «За ситуаціями», де велику роль відіграє талановита жінка-митець – Аглая Феліцитас Федоренко. Ми простежили, як у повісті «За ситуаціями» авторка творить психологічно складний образ жінки-митця з

багатим і непростим душевним світом, яка перебуває в пошуках самої себе і свого щастя та шляхом складних психічних переживань усвідомлює, що сенсом її життя є саме мистецтво.

Сила фатального кохання, яка здатна навіть зруйнувати психічний світ людини, розкривається у повісті «В неділю рано зілля копала...». Нам вдалося простежити, що письменниця оцінила жіноче божевілля із власної точки зору. Вивчаючи норми моралі тих часів, ми краще змогли зрозуміти психологічний стан дійових осіб та їхні вчинки.

Ще одним поширеним образом у творчості Ольги Кобилянської, який постає в різних іпостасях, є образ жінки матері. Такий образ ми простежили у повістях «Земля», «В неділю рано зілля копала...» і «Через кладку». Героїнь цих творів об'єднує почуття сильного материнського інстинкту, проте кожна з них постає яскравою особистістю зі своїм непростим духовним світом. Письменниця спостерегла, що інколи жінка-матір має підсвідому владу над своїми дітьми і не помічає, що це може закінчитися трагедією. Такі жінки живуть поза суспільством, з особистими емоціями, які керують ними. У цих творах, ми бачимо трьох жінок, які за своїм статусом і поведінкою відрізняються одна від одної. Спільне у них лише одне: вони люблять своїх дітей і готові на необдумані вчинки, які інколи спричиняють їх до божевілля.

Таким чином, Ольга Кобилянська проклала велику дорогу, внесла важливий доробок до української літератури зламу XIX-XX століть. Її твори про жінок надихають і зворушують. У вищезгаданих творах письменниця подала нам психологічно-емоційні образи. І в мовному, і в культурному сенсі Ольга Кобилянська уособила в українській літературі становлення модерну. Вивчаючи жіночий характер, вона дала нове поняття про жінку.

Ольгу Кобилянську вважають найбільшим психологом в українській літературі. У творах вона чуйно відкриває внутрішній світ героїв. Авторці вдалося відтворити жіночий погляд на реальність. Цей погляд є антиподом традиційному патріархальному уявленню про світ. О. Кобилянська прагне пристосувати феміністичну ідею до української реальності, втілити нові ідеї власній творчості. Це мало б змінити літературний процес, видозмінити його під впливом філософії Ніцше. Така активна творча позиція авторки сприяла створенню в українській літературі нового жіночого образу. Нові жінка – інтелектуальна, самодостатня особистість.

«Нова жінка» Ольги Кобилянської – людина сильна характером, позбавлена сліпої романтики, але готова на прямий виклик тогочасному суспільству. Мабуть, ці риси жінки були відсутні у чоловічій народницькій літературі.

Героїні Ольги Кобилянської схильні до дуалізму у поведінці. Вони мріють про спільне, чисте, істинне кохання, а з іншого боку бояться, що це кохання знівелює їх особисту свободу.

У творчості Ольги Кобилянської порушуються як національні, так і «жіночі» проблеми. Ольга Юліанівна пішла проти раціоналізму, патріархально-маскулінної вартості, чуйно віднеслася до внутрішнього життя своїх героїнь.

Кожен її твір майстерно розкриває індивідуальність характерів. Майстерність її полягає в психологічних описах, які письменниця брала з реального життя. Найкраще та найглибше письменниця змальовувала психологічні портрети жінок. Недарма Ольгу Кобилянську називають енциклопедією жіночої душі. Читача не можуть лишити байдужим життя її героїнь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабишкін О. Ольга Кобилянська Нарис про життя і творчість. Львів, 1963. 192 с.
2. Білоус Н. Стильові особливості моделювання жіночих характерів в українській літературі другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. К., 2005. 17 с.
3. Грушевський М. Царівна, оповідання Ольги Кобилянської // Літературно-науковий вісник. 1898. Т.1.
4. Гундорова Т. *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ, Критика, 2002. 574 с.
5. Денисюк І. Українська новелістика кінця ХІХ – початку ХХ ст. // Українська новелістика кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 5-26.
6. Дяченко С. Типи і характери жіночої прози Ольги Кобилянської // Літературознавчі студії. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2004. Випуск 9. С. 67-73.
7. Євшан М. Критика літературознавства. Естетика. Київ: Основи 1998. 504 с.
8. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 429 с.
9. Кобилянська О. Про себе саму (Автобіографія в листах до проф. д-ра Степана Смаль-Стоцького) // Збірник на пошану Ольги Кобилянської (1863-1942). За редакцією О. Кисілевської-Ткач. Мюнхен, 1991. С. 11-32.
10. Кобилянська О. Зібрання творів у 10 томах. Т. 7. Повісті. Чернівці: Букрек, 2019. 352 с.
11. Кобилянська О. Твори в п'яти томах. Т. 4. Київ, 1963. 512 с.
12. Кобилянська О. Твори: У 2-х т. Т. 1 / упоряд., передм. і приміт. Ф. Погребенника. Київ: Дніпро, 1983. 495 с.
13. Кобилянська О. Зібрання творів у 10 томах. Т. 3. Повісті. Чернівці: Букрек, 2019. 563 с.
14. Ковалів Ю. Історія української літератури. Кінець ХІХ – початок ХХІ ст.: У 10-ти. Т. 2: У пошуках іманентного сенсу. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 624 с.
15. Комарівна Г. Гіпатія // Літературно-науковий вісник. 1900. Т. 9. Ч. 1. С. 114-116.
16. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ, 1994. С. 280-296.
17. Левченко Г. Зачарована казка життя Ольги Кобилянської психоаналітична студія. Київ: Книга, 2008. 378 с.
18. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 8. С. 76-99.
19. Луців Л. О. Кобилянська і Ф. Ніцше // Література і життя: Літературні оцінки. Джерсі Сіті: Свобода, 1975. С. 151-178.
20. Мулик-Луцик Ю. Духовний портрет Ольги Кобилянської. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 56 с.

21. Ніцше Ф. Жадання влади [пер. з нім. А. Онишко, П. Таращук]. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 437 с.
22. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. К.: Держлітвидав України, 1963, 293 с.
23. Павлишин М. Авторство і авторитет: Ольга Кобилянська й канон // Дивослово. 2003. №4. С. 14-16.
24. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. 392 с.
25. Стельмах Х. Феномен жіночого письма: теорія та практика // Studia methodologica. 2004. № 14. С. 156-160.
26. Тарнавський М. Фемінізм, модернізм і українське жіноцтво // Гендерна перспектива. К.: Факти, 2004. С. 204-218.
27. Томашук Н. Ольга Кобилянська [Текст] : Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1969. 384 с.
28. Фрейд З. Інтерес к психоанализу: Сборник. Минск: Попурри, 2006. 592 с.
29. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. Харьков, 2001. 624 с.
30. Юнг К. Проблемы души нашего времени. СПб., 2002. 352 с.
31. Юнг К. Бог и бессознательное. М., 1998. 480 с.
32. Юнг К. Божественный ребенок. Аналитическая психология и воспитание: Спб.-М., 1997. 400 с.
33. Юркевич П.Д. Вибране /Переклад з російської В.П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А.Г Тихолаза. – К.,1993. – 416 с.
34. Яковенко С Українська і польська літературна критика раннього модернізму (Проблема мовної свідомості) // Слово і час. 2000. №2. С. 12-19.
35. Яковенко С. Фройдизм до Фрейда (Психоаналіз у польській літературній критиці раннього модернізму) // Слово і час. 2001. №2. С. 58-63.